

J a a n K u r e p a l u

J O H A N N E S Õ U N A P U U ,

Läänemaa Õpetajate Seminari asutaja ja esimene direktor.
Läänemaa Õpetajate Seminari loomisaastad 1921-1924.a.

Ettekanne Läänemaa Õpetajate Seminari vilistlaste
kokkutulekul 3. juulil 1984.a. Tallinnas, tähistamaks
60-ne aasta möödumist Läänemaa Õpetajate Seminari
hoonete pidulikust avamisest 10. veebr. 1924.a. ja
ja direktor Johannes Õunapuu surmast 20. veebr. 1924.a.

Läänemaa Õpetajate Seminari
asutaja ja esimene direktor
Johannes Õunapuu
(sünd. 10. det. 1886, surmud
20. veebr. 1924)

Arhitekt K. Burmanni projekti järgi
Uuemõisa mõisahoonest ümber ja
juurdeehitamise teel 1921 - 1924 a.
valminud ja 10. veebr. 1924 a.
pidulikult avatud

**Läänemaa Õpetajate
Seminari peahoone**

60

PEM 8252

KK 88

Käesoleva aasta veebruari kuus möödus 60 aastat kahest Läänemaa Õpetajate Seminari lühikese ajaloo tähelepanuväärsest, aga vastandliku tähendusega sündmusest: 10.vebruaril 1924.a. avati pidulikult Läänemaa Õpetajate Seminari suurepärase hoone Haapsalu lähedal Uuemõisas, kümme päeva hiljem toimus aga seminari ajaloo kurvim sündmus-20.vebruaril 1924.a.suri ootamatult Läänemaa Õpetajate Seminari rajaja, selle hoonete ehitaja, seminari esimene direktor Johannes Õunapuu.

Võib täiesti veendunult väita, et ilma Johannes Õunapuuta poleks olnud Läänemaa Õpetajate Seminari Uuemõisas, sest mitte kellelgi peale Johannes Õunapuuta poleks pähe tulnud sellist tohutut töökoormat enda peale võtta, nagu oli seminari hoonete ehitamine, nende sisustamine ja seminari majapidamise rajamine Uuemõisas. On ju teada, et mitmed tolle-aegsed tuntud koolimehed, kellele ettepanek tehti seminari rajamiseks Haapsallu, sellest loobusid.

Tänevune Läänemaa Õpetajate Seminari vilistlaste kokkutuleku aasta on tähelepanuväärne veel selle poolest, et tänavu möödub 300 aastat Eestis esimese seminaritaolise õppeasutuse rajamisest. Nimelt asutas soome päritoluga kooli- ja kultuuritegelane Bengt Gottfried Forselius 1684.a.Tartu lähedal Piiskopi mõisas esimese eesti kõster-kooliõpetajate seminari. B.G.Forseliuse ja Johannes Õunapuu elusaatustes on mõndagi ühist.

Kui Johannes Õunapuul seminari asukoha valikul otsus langes Uuemõisa kasuks sellepärast, et seal oli võimalik õppe- ja kasvatustööd siduda põllumajandusega, siis oli temal eeskujuks Kuuda Kuuda seminar, mille asutamisest möödub tänavu 130 aastat ja kus õpilased ka tegelesid ka põllumajandusega ning saavutasid rahva hulgas suure populaarsuse.

Nii siis on tänavune kokkutuleku aeg mitmekordselt tähelepanuväärne

+++++

Kodanliku vabariigi algaastail seoses algkoolide võrgu väljaarendamise ja koolikohustuse kehtestamisega tunti suurt puudust vatava kutsega algkooliõpetajaist. Kui võrd raske oli olukord, seda näitavad 19. ja 20.dets.1920.a.korraldatud koolivalitsuste juhatajate, kooliõunikkude ja õpetajate liitude esindajate nõupidamisel tehtud otsused algkooliõpetajate puuduse leevendamiseks. Otsustati näiteks korraldada kaheaastased kursused algklasside õpetajate saamiseks isikuile, kellel on vähemalt 6-klassilise algkooli haridus, anda seminaride kolme esimese õppeaasta lõpetajaile õigus õpetada algkoolide alamais klassides ja muud abinõud.¹⁾

Kuid need olid siiski ajutised abinõud. Nõuetele vastava algkooli õpetajate kaadri pidid andma 6-aastase õppeajaga õpetajate seminarid, mis baseerusid 6-aastasele algkoolile. Juba oli rajatud kolm seminari: Tallinnas, Tartus ja Rakveres, mis aga ei suutnud vajadust kutsega algkooli õpetajate järele veel rahuldada. Sellepärast otsustas kodanl. Vabariigi valitsus avada veel kaks seminari: ühe Lõuna-Eesti jaoks Võru linna ja teise, et tõsta haridus-kultuuriliselt mahajäänud Lääne-Eesti haridustaset ja leevendada siin valitsevat eriti suurt algkooli õpetajate puudust, asutada Läänemaale.²⁾

Esimeseks Läänemaa Õpetajate Seminari direktoriks määras Haridusministeerium tuntud koolimehe Johan Käisi, kes aga tööle asumata sellest ametist tagasi astus. Tehti veel ettepanekuid mõnele tuntud koolimehele, kes aga samuti loobusid. Viimaks jäädi peatuma Tallinna Õpetajate Seminari eesti keele ~~õpetaja~~ õpetajale Johannes Õunapuu'le, kes ettepaneku vastu võttis ja määrati direktori k.t. arvates 15. dets. 1920. a.³⁾

Johannes Õunapuu sõitis kohe kohale ja asus seminari organiseerima.

Eluloolised andmed Johannes Õunapuu kohta.

Johannes Õunapuu sündis 10. dets. 1888. a. Tartumaal põhjaosas Avinurmes. Ta kaotas õige varakult isa. Ema siirdus oma ainsa poja Johannesega elama Tartu linna, kus suure vaevaga ennast ja oma poega lihttööga toitis. Poeg Johannes on teda abistades käinud korviga töötellijatele tellitud tööd koju viimas (ema oli arvatavasti pesupesija J.K.), mille üle tema koolikaaslased Tartu Õpetajate Seminarist tihti ebasüdaselt nalja on hetnud. Noorpõlv oli Johannes Õunapuul sünge ja raske ja vaevalt on ükski päikese kiir tema noort elu ulatanud sel raskel ajal valgustama.⁴⁾

Johannes Õunapuu õppis Tartu Õpetajate Seminaris aastail 1903-1907. Omandas koduõpetaja kutse 1908. a. Töötas algkooli juhatajana Tartumaal Haaslava vallas Sillaotsa algkoolis 10. nov. 1910. a. - 15. aug. 1915. a.

Tema juhatamise ajal teostati Sillaotsa algkoolis remont: 1911. a. - 1700. - rbl. eest ja 1912. a. - 1517 rbl. eest. Palka sai J. Õunapuu juhatajana 240. - rbl. aastas, kaasõpetaja Parson 190. - rbl.

15. aug. 1915. a. määrati Joh. Õunapuu Tallinna Westholmi eragümnaasiumi inspektoriks ja ja- alates 15. sept. 1919. a. paralleelselt vastasutatud Tallinna Õpetajate Seminari eesti keele õpetajaks.⁵⁾

1. ENSV ORKKA, f. 1183, nim. 1, s. - ü. 1, l. 11.

2. ENSV ORRKA, f. 1108, nim. 4, s. - ü. 416, l. 1.

3. Koguteos "Läänemaa Õpetajate Seminar 1921-1931" lk. 11.

4. Ajakiri "Kasvatus" nr. 3 1924. a. l. 84-85, autor A.K. (Alfred Kivi)

5. ENSV ORRKA, f. 1108, nim. 4, s. - ü. 416, l. 20-21 ja Sillaotsa kooli kroonika.

FK 8252-2

Johannes Üunapuu Tartu Õpetajate Seminari õpilasena

P. Konsap, D. Treimann, A. Hinevü,
K. Martinson, K. Lind, J. Üunapuu, K. Herman, O. Vēber,
H. Jānes, R. Muna, I. Madisson, K. Temant, J. Madisson,
V. Tabin, J. Mägi, I. Lelmeš, A. Madisson, K. Temant, J. Madisson,
I. Verščin, P. Strotkin, M. Tretjakov, pr. Žilov, dir. M. Serkov, M. Stoljarov, I. Prostakov, V. Belov.

Johannes Üunapuu Tartu Õpetajate Seminari abituriendina

FK 8252-3

XXVII lennu koosseisus 1907.a.

Fotod teosest "Tartu Õpetajate Seminar 1828-1928"

Endine Läänemaalt pärit Tallinna Õpetajate Seminari õpilane, pärastine Läänemaa Õpetajate Seminari õpilane ja õpetaja Aleksander Puus iseloomustab Tallinna Õp.Seminari eesti keele õpetajat Johannes Õunapuud järgmiselt: "Esmakordselt nägin teda Tallinna Õpetajate Seminaris, kuhu ta tuli eesti keele õpetajaks. Lühikese ajaga võitis ta suure poolihoiu õpilaskonnas. Hääsüdamlik, mõista püüdev naeratus huulil, kõndis ta meie hulgas, hävitades meie kõrgelennuga mõtteid ja radikaalseid kavu sellega, et ta neile omaalt poolt seadis vastu veel laiapiirilisemaid ja radikaalsemaid, mille juures meie omad kahanesid kääbusteks... Ma arvan, see oli kõigepealt ta algupärane ja fenomenaalset kombinieriv mõtlemise tehnika, mis meid võlus. Ei olnud probleemi, millele tema ei leidnud lahendust, vähemalt meie probleemistikus. Olime veendunud, et kõik, mis ta tegi, oli tehtud paremini, kui antud asja antud oludes üldse on võimalik teha!"⁶⁾

Kasvult oli Joh. Õunapuu pigem alla kui üle keskmist kasvu, kõhetu, kõrge lauba, avarate, ilmekate sõbralike silmadega. Kõnnak alati rahulik. Kõneles rahulikult, veenvalt, kunagi häält tõstmata.

+++++

Ainukese võimalusena seminari tööle rakendamiseks Haapsalus tulid arvesse kohaliku Läänemaa Ühisgümnaasiumi ruumid, mida võidi kasutada teise vahetusena peale lõunat. Käsitööks ja muusika õpetamiseks tuli ruume leida mujalt. Ka õppejõudude küsimus lahendati Ühisgümnaasiumi õppejõudude abil. Joh. Õunapuu ise õpetas joonistamist.

Esimene ped. nõukogu koosolek peeti 6. jaanuaril 1921a. Sisseastumise eksamid toimusid 12., 14. ja 15. jaanuaril. Tööd alustati 17. jaanuaril ettevalmistamise klassiga, I ja II klassiga, kokku 73 õpilasega.⁷⁾

17. jaanuaril toimunud ped. nõukogu koosolekul otsustatakse tähelepanu selle peale pöörata, et seminari õpilased igapidi viisakad ja korrektsed oleksid ja ennast hästi ülal peaksid. Fikseeriti õpilaste vastuvõtt järgmiselt: ettev. klassi 35 õpil., I kl. 32 õpil. ja II kl. 60 õpil.⁸⁾

Sel 17. jaanuaril toimunud koosolekul tehti põhimõtteliselt tähtis otsus seminari edaspidise asukoha suhtes. Nagu selgub, on J. Õunapuu kohe Haapsallu tulles asunud selgitama seminarile oma ruumide saamise võimalust. Olemasolevaist hoonetest võisid arvesse tulla de la Gardie loss Haapsalus, Ungru pooleliolev loss ja Uuemõisa härrastemaja. Et mitte ainuiskuliselt otsustada, kutsus Joh. Õunapuu kohale komisjoni, millesse peale tema kuulusid veel Tallinna Õp.Seminari direktor H. Roos ja Haridusministeeriumi arhitekt k. Burmann. Neist kolmest võimalusest tundus komisjonile

6. Koguteos "Läänemaa Õpetajate Seminar 1921-1931" A. Puus "Kui kodu rajati" 32

7. ENSV ORRKA, f. 1183, nim. 2, s. -ü. 1, 1.2.

8. ENSV ORRKA, f. 1183, nim. 2, s. -ü. 1, 1.2

kõiga vastuvõetavam olevat Haapsalust 3 km.kaugusel asuv Uuemõisa härrastemaja. Eriti pooldas seda Joh.Õunapuu, kuna tema kaugele ulatuvate kavatsuste kohaselt oli Uuemõisas edaspidi võimalik seminari õppe-ja kasvatustööd siduda põllumajanduse ja aiandusega. Siin juures ei saa nõustuda dir.Fluss'i väitega (teos "Läänemaa Õpetajate Seminar 1921-1931" lk.12), nagu oleks komisjon, eriti aga Joh.Õunapuu oma otsuses "ohvrit toonud ajavaimule ja valitsevale hüüdsõnale "keskkoolid maale!" Joh.Õunapuul oli kavatsus luua Uuemõisas seminar, mis oleks põhiliselt ette valmistanud maa-algkoolide õpetajaid, kellel põllunduse ja aianduse tundmine nii õppe-ja kasvatustöö seisukohalt kui ka sidemete loomisel ümbritseva elanikkonnaga oleks väga vajalik.

Avamata ped.nõukogu koosolekul 17.jaan 1921.a.üksikasjalikumalt oma edaspidiseid kavatsusi, Joh.Õunapuu algatusel "arutati küsimust, kus oleks edaspidi parem seminari tööd jätkata, kas Haapsalus ehk Uuemõisas. Arvati, et Haapsalus kohalisi ruume ei leidu, kuna Uuemõisas lootust on suurt härrastemaja ühes kõrvaliste hoonete ja ~~4~~ maaga saada, et koolil kasulikum oleks mitte linnas eneses, vaid selle läheduses töötada ja seepärast otsustati seminar kui võimalik, edaspidi Uuemõisa üle viia." ⁹⁾

Ped.nõukogu koosolekul 26.jaan.1921.a.võeti vastu mitmeid otsuseid korra kohta, näit.: vahetundidel ei pea õpilased ilma tarviduseta ülesse ja alla jooksmä ja treppidel trampima! ei pea gruppide kaupa paigal seisma ja ahju ääres soojendama, vaid võimalikult palju liigutusi tegema! üks minut peale kella helistamist peavad õpilased oma kohal olema ja klassi uks kinni pandud saama! kui õpilane hilja klassi tuleb, siis ei lähe ta enne kohale, kui õpetaja lubab! õpilase puudumise korral peab puudumise põhjus kolme päeva jooksul teada olema, vastasel korral võib ped.nõukogu õpilase koolist välja astunuks lugeda! tänavatel peavad õpilased viisakasti ja ilma kärata käima jm. ¹⁰⁾

Samal ped.nõukogu koosolekul 26.jaanuaril tutvustab juhataja ped.nõukogu liikmeid oma kõne kavaga, mida ta kavatseb seminari ava-aktusel, mida kavatsetakse ära pidada 2.veebruari, ette kanda. Selle esimeses osas ta kavatseb kõnelda inimesest üldse, teises osas patriotismi kasvatamisest, kolmandas osas õpilaste meelte arendamisest. "Peale selle arvas juhataja oma kõnes toonitada, et seminari siht ei pea muutuma valitsuse muutumisega ja et pedagoogika nõukogu kooli kasusid silmas pidades ei pea mõnel juhtumisel isegi keskvalitsuse nõudmistele järele andma." Õpetajad Reikmann ja Petzold arvasid, et viimast asja ei maksaks kõnes toonitada. Juhataja lubas tarbekorral oma nimel viimast küsimust alla kriipsutada. ¹¹⁾

ANSVORRA

- 9.F.1183, nim.2, s.-ü.1, lk.2.
- 10.-do- lk.4.
- 11. do- lk.3

Paar näidet selle kohta, kus ignoreeriti Haridusministeeriumi korraldust: 13. apr. 1921. a. kinnitas ped. nõukogu Öppur-Ühingu juhatuse poolt esitatud seminari vormimütsi kavandi-must nokatsmüts, rummu ja põhja vahel sinine triip, pealael valge jämeda niidiga õmmeldud seminari monogramm LÕS.¹²⁾ Seda kavandit Haridusministeeriumile edasi saates selle kinnitamiseks, saadi vastus, et seda mütsi on lubatud kanda ainult ühe aasta jooksul õpilastel, kes selle kavandi järgi juba mütsi on muretse nud. Edaspidi aga juhenduda Haridusministeeriumi poolt kehtestata vatest haraldustest vormimütsi suhtes. Ped. nõukogu koosolekul 14. sept. 1922. a. p. 10. "vormimütsi küsimuses otsustati selle mütsi kandmist mitte ära keelata, kuna paljud uued õpilased selle juba kevadel omandasid.¹³⁾ Teata vasti kanti seda vormimütsi veel 1926/27. õppeaastal. Alles dir. Flussi ajal alates 1927/28. õppeaastast võeti kasutusele uus vormimüts.

Teine näide: peale avalikkuses suurt kõmu tekitanud koolinoorsoo neljandat kongressi Viljandis 4.-6. jaan. 1922. a. ja õpilaste streiki Pärnu Ühisreaalgümnaasiumis samal aastal, kehtestas Haridusministeerium koolinoorsoo organisatsioonide tegevuse suunamiseks õpilasorganisatsioonide normaalpõhikirjad, mis tunduvalt kitsendasid nende organisatsioonide tööd. Nende kitsenduste üle kurdeti üle maa Eesti Koolinoorsoo Keskliidu V kongressil Tartus aprillis 1923. a. Ainukesed, kes nendest kitsendustest midagi ei teadnud, olid Läänemaa Õpetajate Seminari Öppur-Ühingu delegaagadid-seminaris polnud neid normaalpõhikirju kehtestatud.¹⁴⁾ Vastavat HM ringkirja läbi arutades (11. III 22.) on ped. nõukogu 16. III 22. a. otsustanud: 1) Õpetaja peab Öppur-Ühingu tegevusest rohkem osa võtma, 2) Õpetaja peab katsuma lastele eeskujuks olla, sest eeskuju mõjub kõige paremini laste peale, 3) on tarvilik õpilaste mõistliku meelelahutuse eest hoolitseda, neile häid raamatuid muretseda.¹⁵⁾

Õppe- ja kasvatustöö suuna kohta Läänemaa Õpetajate Seminaris on tähtsad pedagoogika nõukogu koosolekutel 7., 15. ja 18. märtsil 1921. a. vastu võetud otsused, millest 22. III 21. kirjaga teatatakse Haridusministeeriumi Kooliosakonnale: 1. nädalatundide normaalarv sunduslike õppeainetes ei tohiks olla üle 30, isääramis seminari vanemais klassides, kus õpilased rohkem vaba aega vajaksid iseseisvaks tööks oma erikalduvuste järel, 2. Pearõhk tuleks pöörata neile ainetele, mis kaasa aitavad ilmavaate väljatöötamisele ja isetegevust võimaldavad.

3. Eriti tähtsale kohale tuleb asetada esteetiline kasvatus. Sellepärast on tarvis suurendada eestkätt muusika, laulmise ja joonistamise, voolimise ja ilukirja tundide arv, sest tundide arv, mis keskkoolile nende ainete

ENSV ORRKAL 2. F. 1183, nim. 2, s. -ü. 1, lk. 11 13. -do- lk. 39. 14. "Joh: Öunapuu mälestusalbum 1925. a. lk. 28. 15. F. 1183, nim. 2, s. -ü. 1, lk. 2

tarvis seni määratud, pole võimaldanud välja arendada õpilaste võimisi kunsti aladel nii palju, kui seda õpetajale tarvis, kes peab olema kunstnik Just esimesest klassist peale peab siin seminar eralduma muist keskkool-
lest.¹⁶⁾

Eriline tähtsus omistatakse joonistamise oskuse vajadusele õpetajal. Kirjas Haridusministeeriumi kooliosakonnale 22.sept.1921a. esitatakse väljavõtte ped.nõukogu koosoleku otsusest 31.aug.1921.a., kus on öeldud: "Arvesse võttes, et rahvakooli õpetajaile joonistamise oskus esmajärgulise tähtsusega asi on, seminari õpilastel, kui tulevastel õpetajatel, joonistamist iseäranis põhjalikult õppida tuleb, pealegi kui neil ettevalmistus sel alal ebatasane, juhuslik ja kindla aluseta, tarvis 1921/22.õppeaastal joonistamist kahe tunni asemel kolm tundi õpetada, samuti laulmist 4.klassis kolme tunni asemel neli tundi nädalas."¹⁷⁾

Haridusministeeriumi Kooliosakond kinnitab selle ettepaneku.¹⁸⁾ Seminaride hulgas oli vist Läänemaa Õpet.Seminar ainuke, kus seminari sisseastumise eksamitel muusikaliste võimete kontrolli kõrval tehti seminari algaastail kontroll ka õpilaste joonistamise oskuses. Selleks tuli kahe tunni jooksul täita vastav ülesanne.¹⁹⁾

Et seminari esimesse klassi sisseastujate kohta saada võimalikult mitmekülgsemat informatsiooni, nende sobivuse kohta õpetajana töötamiseks, peetakse vajalikuks arvesse võtta nende ^{koolide} õpetajate arvamused ja soovitused, kus sisseastujad seni on õppinud. Iseäralist tähelepanu otsustatakse pöörata õpilase üldarenemise peale ja alles siis teadmistele.²⁰⁾

Läänemaa Õpetajate seminari kui täiesti uue kooli sisemise töö organiseerimine, sellele õppe- ja kasvatustöös suuna andmine oli oli dir.k.t. Johannes Õunapuu tegevuse üks ja vastutusriikas ülesanne. Kuid selle kõrval tuli tal tegelda teise, suurt vaimset ja füüsilist pinget nõudva ülesandega-seminarile oma enda õppebaasi loomisega.

Nagu juba eespool tähendatud, otsustati seminar edaspidi Uuemõisa üleviia. Et see võimalikuks saaks, tuli seal enne tohutu suur ettevalmistustöö ära teha. Sellel ettevalmistustööl lasus pearaskus Johannes Õunapuu. Ja tuleb ainult imestada tema tohutu tahtejõudu, sihikindlust, operatiivsust ja organiseerimisvõimet selles töös ettetulevate raskuste ja takistuste ületamisel.

16. ENSV ORRKA, f.1183, nim.2, s.-ü. 3, lk.74

17. ENSV ORRKA, f.1108, nim.4, s.-ü. 420, lk.55.

18. ENSV ORRKA, f.1183, nim.2, s.-ü. 3, lk.135

19. ENSV ORRKA, f.1183, nim.2, s.-ü. 1, lk.29-30

20. ENSV ORRKA, f.1183, nim.2, s.-ü.9, lk.10.

Läänemaa

Õpetajate Seminaar.

1. märtsil 192/a.

№ 172...

^{arand}
Haridusministeeriumi. *Hy*

Majandus osakonnale.

Palun väga kirjutada maksukäsk
Mk 300.000 finale Läänemaa Õpetajate
Seminaari järealt oleva Uueniõisa kera-
maja (lasti) parandustööde ja juurechi-
tuste tarvis ehitusmaterjalide (palkide
ja pae) ostusumma ja kohalike meistrite

Palun korvaldas tulla, et nimetatud
summa nulle Harjala Pentari kätte
maksata.

Direktori k.t. Joh. Ounapuu.

Läänemaa Õpetajate Seminari direktori Johannes Ounapuu autograaf

FK 8252-4

(ENSV ORKA, F/183, nim. 2, s. 3, l. 73)

Ilmselt ette aimates komisjoni otsust seminari asukoha suhtes, on Joh. Õunapuul ^{nähtavasti} ilmselt juba komisjoni kohaloleku ajaks valminud üksiasjaline kava seminari tulevase peahoone ehituslike ülesannete kohta: kui palju ruume, nende otstarve, mida paigutada end. härrastemajja, mida ja millises ulatuses vaja juurde ehitada jne. Sest muidu poleks arhitekt suutnud äärmiselt lühikese ajaga - juba jaanuari kuu lõpuks - projekti koostada. ²¹⁾

Tol ajal puudusid ehitusorganisatsioonid, nagu need eksisteerivad praegu. Ehitustöid otsustatakse teostada nn. majanduslikul teel, kus juures kogu selle töö organiseerimise pearaskus lasub dir. Joh. Õunapuul.

Kirjaga 11.03.21.a. palub Joh. Õunapuu Haridusministeeriumi majandusosakonda määrata Uuemõisa härrastemaja parandus- ja juurdeehitustöödeks määrata krediiti 300.000 mk. ²²⁾ Nagu selgub dir. k. t. Joh. Õunapuu kirjast Haridusministeeriumi Majandusosakonnale 28. apr. 1921. a., on Uuemõisa härrastemajas (lossis) igal pool töö täies hoos käimas: lõhutakse maha ahje ja krohvi, murtakse läbi seinu ja pörandaid jne. ²³⁾

Suureks raskuseks ehitustööde organiseerimisel on Joh. Õunapuul asjaolu, et ta peab igapäev ehitustööde organiseerimiseks kohale sõitma Haapsalust, sest Uuemõisast pole saada korterit. Ta sooviks saada tühjana seisvat end. ringkonnavalitseja korterit Uuemõisa valitsejamajas. ²⁴⁾ Kuid Läänemaa Riigimaade Ülem teatab 11.05.21., et see korter on lubatud Põllutööministeeriumi ametnikule. ²⁵⁾ Ilmselt on Põllutööministeeriumi ametnikkond seminari Uuemõisa paigutamise vastu, nagu see edaspidisestki igasugusest takistuste tegemisest selgub. Millal Õunapuu korteri sai, pole mulle seni selgunud.

Optimistlikult teatab dir. k. t. Joh. Õunapuu 8.04.21.a. Haridusministeeriumi Majandusosakonnale, et k. a. sügisel asub Läänemaa Õpetajate Seminar Uuemõisasse. ²⁶⁾ See optimism näib püsivat veel 21.05.21.a., kui koostatakse ped. nõukogu koosolekul 1921/22. õppeaasta eelarvet Haridusministeeriumile esitamiseks: vaja 18 õpetajat, 3 kooliteenijat, 3 internaadi-teenijat, 1 elektrik, lõõvaht, 1 aednik, 1 majapidamise juhataja, 1 asjaajaja, 12 seminari algkooli õpetajat ja algkooli juhataja. ²⁷⁾

21. f. 1183, nim. 2, s. -ü. 3, lk. 115.

22. -do- lk. 73.

23. -do- lk. lk. 95

24. -do- lk. 95.

25. -do- lk. 98.

26. -do- lk. 86.

27. f. 1183, nim. 2, s. -ü. 1, lk. 12.

ENSV ORRA

See Joh:Öunapuu optimism näib olevat tingitud sellest, et ta ei suuda veel ette näha reaalselt tööde mahtu, nende teostamise kiirust ja maksumust ning ei kujuta veel ette võimalike takistuste suurust ja raskust.

Kuid Öunapuu polnud mees, kes oleks alustatud töö pooleli jätanud, olgu takistused ja raskused millised tahes.

+++++

Vahepeal jõuab lõpule I õppe-poolaasta. Mitte kõik vastuvõetud õpilased polnud andekad ja need, kes seminaris lootsid kergesti edasi jõuda, pidid pettuma: 9 õpilast pidi seminarist lahkuma ja mitmed õpilased said suvitöid. "Kuid täis lootust ja usku tulevikku kõlasid direktori sõnad kevadisel töö lõpetamise aktusel. Oma kodu, oma pere, oma vaim-oma suur tulevik. Ja me nägime kerkivat lossi kui unelmate maal, valget maja, kust hooivas valgust ja soojust meile ja Läänemaale ja rahvale-kõigile jätkus sellest. Midagi suurt pidi sündima. Me kõik uskusime seda, me kõik nägime seda, kuid me ei teadnud, et kogu see projekt sellal reaalselt asus alles ühe ainsa inimese kujutluses." ²⁸⁾

+++++

Õpetajad ja õpilased läksid suvevaheajaks puhkusele. Direktor Joh:Öunapuu jätkus pingeline töö ehituse juures ka suvekuudel.

4. juulil 1921. a. teatab dir. Joh:Öunapuu Haridusministeeriumi Majandusosakonnale, et Uuemõisa härrastemaja ümber- ja juurdeehituseks määratud 2.000.000 mk. on kulutatud. On kohale toimetatud 400 palki, millest osa laudadeks saetud, on murtud 80 kantsülda (ca 120 m³) paasi ja kohale toimetatud, lõhutud 20 kants. (ca 80 m³) põllukive. Pärnust on toodud 170 tuhat tk. telliskive. Need on seal linnavalitsuse kasutuses tarvitamata seisnud mõne aasta ja vaatamata linnavalitsuse protestile tuuakse need merd mõõda valitsuse korraldusel ära. Üle kahe kuu on igapäev ametis olnud kuni 60 jalameest ja 40 hobusemeest. ²⁹⁾

Palutakse määrata lisakrediiti Mk. 1.633.240. Ilmselt tekib valitsusel kahtlusi krediitide kasutamises. Sellepärast sõidab riigivanem K. Päts 1921. a. suvel isiklikult seminari ehitustöid vaatama. Näib, et ta jääb tehtud tööde ja krediitide kulutamisega rahule. See välendub ta sõnades: "Ma loodan, et Läänemaa Õpetajate Seminarist saab hariduslik keskoht, kuhu haridussõbrad hulkadena rännakuid ette võtavad." ³⁰⁾ (Kui aga 1932. a. Läänemaa Õpetajate Seminar oli suletud ja K. Päts nov. 1932. a. maini 1933. a. taas oli saanud riigivanemaks, saatis Läänemaa Õpetajate Liit, Läänemaa Õp. Sem. Vilistlaskogu ja L. Ö. S. lastevanemate esindajatest delegatsiooni riigiv. K. Pätsi juurde lootuses, et kui temale meelde tuletatakse tema Uuemõisas käimist 1921. a. ja seal lausunud sõnu, siis aitab ta kaasa seminari taasavamisele. See lootus jooksis tühja)

28) Koguteos "Läänem. Õp. Seminar 1921-1931" A. Puus "Kui kodu rajati", lk. 37-38.

29. F. 1183, nim. 2, s. -ü. 3, lk. 116. (ENSV ORRAK)

30. Koguteos "Lään. Õp. Sem. 1921-1931" A. Puus "Kui kodu rajati", lk. 30.

Seekord on krediitide saamine kindlustatud, ehitustööd võivad jätkuda. "Suve tulles läksid mitmed õpilased Uuemõisa. Oli sellal rida poisse ja tüdrukuid, kes pidid enam arvestama isiklikku teenistust, kui vanematelt saadavate summadega. Jaa, tööd leidis Uuemõisas mitmesugust. Lammutati ja kaevati, veeti ja ehitati, müürid kerkisid ja vajusid sisse ja killavoorid Haapsalu raudteejaama ja Uuemõisa vahel tallasid kevadporised teed põhjatumaks. Ehitati seminari hooneid, rajati uut kodu. Võtsidki siis poisid-tüdrukud ette minna ehitama oma kodu. "Vedasime jaamast raudkive", kõneles mälestusi kaasvõitleja P., kes hiljem vahetas algkooliõpetaja kutse pintslis, värvide ja lõuendi vastu, "ränku ja nurgelisi. Raske oli teisi upitada vankrile ja tülikas "sindreid" maha tõsta. Aga teenisime oma neli viis sajalist päevas. Tükitöö oli." ³¹⁾

"Ühel hommikul kümnik saadab mind võimla põrandat tegema, "jutustab koolivend S., kes praegu töötab Narva lastekodus, "aga kuidas sa teed põrandat, kui takjad kui hiiglased kasvavad saalis. "Olete sii küllalt kasvanud, "ütlesin ja toetasin kirve kõige suuremasse, mis kasvas keset võimlat. Oli küll vähe kahju, sest takjad olid haruldaset lopsakad, aga parata ei olnud midagi. Sest saadik ei kasva seminari võimlas enam ühtki takjat, Mina'p need raiusin."

Naisõpilased töötasid rohkem aias ja põllul." ³¹⁾
~~Dir.k.t. Joh.~~ ++++++

Dir.k.t. Joh. Õunapuul on jõudnud lõpule ränk tööderohke suvi ehitustööde organiseerimisel. On alanud uus 1921/22. õppeaasta. Kuid pinget ehitustöödel ei vähene. Sellepärast otsustab pedagoogika nõukogu oma koosolekul 31. aug. 1921. a. juhataja töörohkest silmas pidades Haridusministeeriumile ette panna, et õpet. A. Kivi saaks juhataja abiks kinnitatud. Seda otsust 22. sept. 1921. a. Haridusministeeriumi Kooliosakonnalt edasi saates lisab Joh. Õunapuu enda poolt: "Suvi on minul ehitustööde organiseerimisega täitsa kaduma läinud, niisamuti võtab materjalide muretsemine ka käesoleval aastal vaba aja ära, 2) tervise seisukord nõuab, et vähegi hinge tagasi tõmata saaks. Üks inimene praegustes tingimustes igale poole ei jõua. Tuleval õppeaastal võiks jälle ilma abita korda saada." ³²⁾

Võtmata arvesse suurt töökoormust, mis dir.k.t. Joh. Õunapuul on ehitustööde organiseerimisel, teatab Haridusministeeriumi Kooliosakond 10. okt. 1921. a., et nelja klassikomplekti juures ei ole võimalik koolijuhatajale abi määrata. ³³⁾

Nagu edaspidisest kirjavahetusest selgub, on õp. A. Kivi asunud juhataja abi kohuseid täitma, ära ootamata Haridusministeeriumi seisukohta.

31. Koguteos "Läänemaa Õp. Seminar 1921-1931" A. Puus "Kui kodu rajati, lk 42, 43

32. ENSV ORRKA, f. 1108, nim. 4, s. -ü. 420, lk. 51.

33. ENSV ORRKA, f. 1183, nim. 2, s. -ü. 3, lk. 137.

Veel enne tegeliku õppetöö algust 1921/22. õppeaastal põhjendab dir. k. t. J. Õunapuu augusti kuu lõpul kirjaga nr. 558 Haridusministeeriumi Majandusosakonnale seminarile maa-ala eraldamise vajadust: paljud seminari kehvemad õpilased võiksid suvel seminari põldudel ja aias töötades endale talveks toidumoonna valmis muutseda, nagu seda heade tagajärgedega Kuuda seminaris praktiseeriti. Pealegi oleks niisugusel tegelikul töö määratu suur kasvatuslik tähtsus, õpetades tööd tegema, sellest lugu pida-ma ja seda armastama, mis hädasti tarvilik, sest Läänemaa Õpetajate Seminar valmistab õpetajaid peaaesjalikult maale.

Sellepärast tuleb astuda samme: 1) et Uuemõisa riiklik majapidamine lõpetataks, 2) et mõisa südames leiduvad hooned ühes ajaga ja valitseja-majaga Läänemaa Õpetajate Seminarile antaks, 3) et seminar vähemalt kolme normaaltalu suuruse maatüki ühes heina ja karjamaaga saaks.

Eelzoodu põhjal võib arvata, et J. Õunapuul ei olnud võõrad Pestalozzi pedagoogilised ideed, kus töökasvatusele omistati suur tähtsus. Huvitav ni-mede kokkusattuvus: Pestalozzi üks tööpaik oli orbude varjupaik Heuhofis, Uuemõisa saksakeelne nimetus oli ka Neu-hof.

+++++

1921/22. õppeaastal jätkab seminar endiselt tööd Haapsalus. Likvideeri-tud on ettevalmistusklass. Tööd alustatakse I, II, III ja IV klassiga. Õpi-laste arv on 90, neist 54 naisõpilast ja 36 meesõpilast.

Õppeaasta algul ped. nõukogu koosolekul 17. sept. 1921 a. võetakse täienda-valt vastu otsused korra kohta. Meile on need endast mõistetavad, kuid tol-lal põhiliselt maalt võrsunud õpilastel olid need tundmatud: 1) uulitsatel õpetajatele vastu tulles peavad õpilased neid igakord teretama, Juhtub õpi-laste hulgas - salgast kregi õpilane kedagi teretama, siis peavad tema selt-simehed kaasa teretama. 2) Vastutulevatele naisterahvastele peavad õpilased teed andma. 3) Pärast õppetöö lõppu mingi õpilased koju ja ärgu enam uulit-satel ja raudteejaamas liikugu.

Võimlemise õpetajatele tehti kohuseks õpilasi korralikult tervitama õpetada.³⁴⁾

Ped. nõukogu koosolekul 12. dets. 1921. a. arutatakse 17. XII. 21 korraldata-tava peo korraldamise küsimust. Koosolekust võtavad osa ka õpilaste esin-dajad. Kavas on võimlemise ettekanded, koorilaul, klaveri- ja viiulisoolod, ilulugemised. Uksehoidjad, korrapidajad, kontrolörid jäävad õpilaste endi hooleks.

Usulistel motiividel on osa õpilasi peolt puudunud, mille tõttu kannas koorilaul. Ped. nõuk. koosol. 19. XII. 21 otsustatakse kutsuda kooli puudun-nud õpilaste vanemad ja järele pärida, kas nad tunnistavad seminari õpetaja-jad oma laste kasvatajateks ja kas nad usaldavad oma lapsi nende hoole.
34=34. ENSV ORKA-f. 1183, nim. 2, s. ü. 1, lk. 15.

11

Müürid aga Uuemõisas kasvasid, ehk küll pikaldasemalt, kui algul loo-
deti ja kavatseti. Ja kui müürid üldse enam kõrgemale ei tahtnud tõusta,
sõitis Joh. Õunapuu jälle Tallinna uusi krediite nõutama. Ning kui ta ta-
gasi tuli, hakkasid müürid jälle kerkima. Optimistid olime kõik, ent esime-
ne optimist oli direktor Johannes Õunapuu. Kõik, mis üldse oskasime soovi-
da koolimajalt, pidi olema Uuemõisas. "Sääl oleme kõik koos üks pere, õpe-
tajad ja õpilased. Mina teid ei keela. Asutage ringe ja ühinguid. Neis on
töö produktiivsem, kui klassides." Selliselt tiivustas ta meie mõttelendu
ja kujutlusvõimet kasvavast kodust Uuemõisas.³⁵⁾

1921/22. õppeaastal asub seminar tööle osalt juba oma õppejõududega.
Nendeks on laulu- ja muusikaõpetaja helilooja Cyrillus Kreek, klaveriõpe-
taja, hilisem tuntud muusikapedagoog ja õpikute autor Riho Päts, joonista-
mise õpetaja kunstnik Alfred Kivi, tütarlaste võimlemiseõpetaja, kunsti-
kalduvustega Marta Mamberg, matemaatikaõpetaja Leonid Jürisson. Eelmisel õppe-
poolaastal oli oma õpetajaks saksa keele õpetaja ja saksa keele õpi-
kute autor Herman Petzold.

Nagu eespool märgitud, esitas dir. k. t. Joh. Õunapuu Haridusministeeri-
umi Majandusosakonnale ettepaneku, et seminarile eraldataks Uuemõisast
vähemalt kolme normaaltalu suurune maatükk. Pedagoogika nõukogu koosole-
kul 1. märtsil 1922. a. arutatakse üksikasjalikult küsimust, kas Läänemaa
Õpetajate Seminaris põllundust, aiandust ja mesindust sunduslikeks õppe-
aineteks võtta või mitte. Nende õpetamise vajalikkust põhjendatakse muu-
seas järgmiselt: Eesti algkooli alamaste on õppekavaliselt koduloole
rajatud, mis põllutöö ja ta kõrvalalade tundmist nõuab, milleta maal kui ka
linnas lastele suur eluala avamata jääb või väga pealiskaudselt käsita-
takse, kui õpetaja ise seda ei tunne. Põllumajanduses kodus olev õpetaja
on rahvale lähemal ja tema autoriteet on suurem, nagu seda saavutanud
Valgas, Kuudal ja Kaarmal seminari lõpetanud õpetajad, kus põllundust ja
aiandust õpetati. Kuna maal töötavatele õpetajaile on Asutava Kogu poolt
maad antud, siis selle tegelik kasutamine õpetaja poolt kõidab teda enam
maa külge ja hoiab ära sagedase kohtade vahetamise, mis halvavalt mõjub
õppetööle. Ka aineliselt ~~ei~~ võimaldab maa kasutamine õpetajaid pare-
mini kindlustada, kuna õpetajate palku ei saa tõsta üle rahva maksujõu.
Põllumajandusega tegelev õpetaja suudab lastes äratada enam armastust
looduse ja kodumaa vastu. Põllumajandusega tegelemine mõjub hästi tervi-
sele ja hoiab ära närvilikkuse tekkimise. Ka seminari õpilastele mõjuks
värskendavalt, kui nad vabal ajal põllul või aias tööd teeksid, eriti su-
vel seminari põllumajanduses õppijatena kaasa aitaksid.

35. "Johannes Õunapuu mälestusalbum 1925" lk. 27-28

M ä r k u s:

1. jaanuarist 1924. a. kehtima hakanud Õpetajate seminaride seadus ei näinud ette seminarides põllumajanduslike ainete õpetamist sellises ulatuses. Sellepärast õpetati hiljem ainult aiandust 4 nädalatunni ulatuses alates 4. klassist.

Põllumajandust-~~ai~~andust õppisid ainult poisid. Tütarlapsed õppisid majapidamist.

Neid asjaolusid arvesse võttes otsustas pedagoogika nõukogu esineda Haridusministeeriumile palvega, et järgmisest 1922/23. õppeaastast alates põllumajandus, aiandus ja mesindus Läänemaa Õpwtajate Seminaris sunduslike õppeainetena kavassee võetaks.³⁶⁾

Haridusministeeriumile esitatakse kava põllumajanduslike ainete õpetamiseks. Selle järgi on ette nähtud igas klassis kaks tundi nädalas põllumajanduslike aineid järgmiselt: I kl. aiandust ja mesindust 35 t. aastas, II kl. - aiandust ja koduloomade ja lindude kasvatamist a' 35 t. a. III kl. - IV kl. - koduloomade ja lindude kasvatamist ja põlluharimist - kummaski klassis a' 35 t. aastas, V kl. - põlluharimist ja põllumajandusteadust a' 35 t. aastas, VI kl. - põllumajandusteadust - ~~28~~ 70 t. aastas. Esitatakse üksikasjalised programmid nende ainete õpetamiseks.³⁷⁾

Kuigi juba eelmise aasta augustis esitas direktori k. t. Joh. Õunapuu Haridusministeeriumi Majandusosakonnale taotluse seminarile kolme normaaltalu suuruse maa-ala eraldamiseks ja riiklik maakorralduse nõukogu on selle taotluse kinnitanud, ei ole kohapeal küsimus lahendatud. Vastupidi - kohalikud Põllutööministeeriumi ametnikud ja ka Lääne Maavalitsus töötavad seminarile vastu. Nii kavatseb Lääne Maavalitsus asutada Uuemõisa hobusepostijaama, kuigi Haapsalu linnas on Haki ja Tori kõrtsi juures vastavad ruumid olemas ja seal on ka hobusepostijaam varem olnud. Sellest Haridusministeeriumi teatades, palub dik. k. t. Joh. Õunapuu Haridusministeeriumi samme astuda, et seminarile hiljemalt esimeseks maiks üle antaks maakorraldusnõukogu poolt määratud maa-ala ühes vastavate hoonetega, nagu valitsejamaja, tõllakuur, loomalaut, kuivatis-ait, tööliste-, puusepa- ja aednikumaja, sepakoda, sõnnikutall ja küünid.³⁸⁾

Uuesti kordab oma taotlust ka 8. apr. 1922. a., põhjendades veel kord kolme normaaltalu suuruse maa-ala eraldamist: on vaja varustada toiduga üle 400-liikmelist õpilas- ja õpetajasperet, mitte halvemini kui linnaelanikke, seminari algkooli õpetajail on palgaseaduse järgi õigus saada 1,5 - 2,5 tiinu põllumaad, seminaris seatakse sisse põllu-, aiatöö ja mesinduse osakond, mille jaoks tarvis maad katselappideks. Nendel põhjustel vajab seminar veel k. a. välja andmiseks 140 tiinu maad.³⁹⁾

Sellest, kuidas "väiksemad mehed" kohapeal omavoliliselt asju ajavad, kirjutab 16. mail 1922 a. ka ajaleht "Vaba Maa" pealkirja all "Kuidas Läänemaal oma seminari vastu võideldakse." Kirjutises öeldakse muuseas:

36. P. 1108, -- ENSV ORRKA f. 1108, nim. 4 s. - ü. 420, lk. 118-119.

37. Seesama, lk. 122.

38. ENSV ORRKA, f. 1183, nim. 2, s. - ü. 8, lk. 58.

39. Seesama, lk. 61.

Seminar, millele Uuemõisas maja ehitatakse, on selle poolest Eestis isearäralise tähtsusega, et ta maal asub ja tulevased õpetajad ka põllutöös, aianduses ja mesinduses ettevalmistust hakkavad saama, millel on iseäranis maakoolides põllunduse tõstmise alal suur tähtsus. Katsepõldudeks ja terve seminari pere ülalpidamiseks on kuni 150 tiinu maad tarviliseks tunnistatud."

Ka esitatakse seminari vastaste poolt alusetuid süüdistusi, nagu oleksid ehitused nõuetele mittevastavalt tehtud, mis kontrollimisel kinnitust ei leia.

Kõik sellised takistused ja muud asjaolud teevad dir.k.t. Joh. Öuna-
puule 1922.a. äärmiselt raskeks, nii et tema tervis hakkab juba sel aastal kannatama. Mõninga ettekujutuse tema töökoormusest saame tema kirjas-
vastusest Haridusministeeriumi Koolivalitsuse kirjale, milles nõutakse selgitust, miks õpetajate lahtiregistreerimise ettepanek hilinemisega on esitatud. Vastus on järgmine: "Õpetajate lahtiregistreerimise vormiväga on seletatav järgmiste asjaoludega: 1) töö rohkus, sest seminari sisemine korraldamine nõuab palju aega ja suurt jõupingutust, skia juurde tuleb aga Läänemaa Õpetajate Seminari juhatajal veel seminari hoonete ehituseks tarvilike materjalide muretsemine, ehitustöödest osavõtmine, seminarile tarviliku maa-ala nõutamine, majapidamise, aianduse ja põllupidamise juhtimine, 2) õpetajad-tunniandjad registreeriti ainult ühe aasta peale."⁴⁰⁾ Viimane märkus on Haridusministeeriumi ametnikele meeldetuletamiseks, et nad olid ju ise õpetajad-tunniandjad ainult ühe aasta peale ametisse kinnitanud, miks siis nende lahtiregistreerimisest on vaja veel ette kanda.

Psühhilist survet pidi avaldama ka 1922.a. seoses seminaride seaduse arutamisega Riigikogus ajakirjanduses vallandunud seminaride vastane kampaania, kus vähem tuntud nimede kõrval oma seminaridevastaseid artikleid avaldasid ka sellised tuntud nimed, nagu H. Bauer, N. Kann ja A. Kuks.

Peamised argumendid, mis seminaride vastu ette tuuakse, on järgmised: 1) seminaridesse astuvad õpilased liiga noorelt-14-15 aastasel, kus nende vaated ja kalduvused pole välja arenenud, 2) õppimine seminarides lähed riigile väga kalliks maksma, 3) seminarid tahavad saavutada kaht kərbest ühe korraga, s.o. anda üld- ja erihariduse, kuid ei saavuta õieti kumbagi, 4) kuna seminarid on maksuta koolid ja seal on võimalik saada ka stipendiumi, siis astuvad seminari vaesemate vanemate lapsed, mis tõttu seminarides valitsev vaim ei ole vastuvõetav.

40. ENSV ORRKA f.1108, nim. 4, s.-ü. 420, lk. 113.

Olgu näiteks toodud väljavõtteid äsjase haridusministri H. Baueri seminaride vastasest artiklist ajalehes "Päevaleht" nr. 301 5.5.XII 22. pealkirjaga "Kas meil on õpetajate seminari vaja:"

"Nagu teada, on meie praegused seminarid 6-klassilised, kuhu astuvad 14-15 aastased 6-klassilise algkooli lõpetajad, s.t. lapsed siisuguses vanuses, kus nende kalduvused ja vaated veel sugugi väljakujunenud ei ole... Astub seminari sellepärast, et õppemaksu ei nõuta, vaid on võimalik riiklist toetusraha saada, et sinna astumiseks vähem tahtjaid leidub, kui gümnaasiumi.... Lõpetab siisugune noor inimene kord seminari, siis on tal kaks võimalust: kas ta astub tegelikule koolitööle, ehk see teda tihti põrmugi ei huvita, vaid isegi ta hinge kibedusega täidab, ehk ta läheb teisel erialal edasi... Iga kooliõpetaja ettevalmistamine läheb riigile maksma 250-300.000 marka. Nii siis ei või meie seminaride peale sugugi kui patendeeritud õppeasutuste peale vaadata, mis kohased oleksid noorele riigile eeskujulikke õpetajaid muretsema.... Võib karta, et mõni seminarist, kes jaanuari kuus ise ennast suuremas seltskonnas veel üles pidada ei osanud, selle sama aasta augustis kusagilt kõrgest kateedrist "õpetajana" või "lektorina" niisama küpsuseta koolipoisse õpetama hakkab nagu ta ise on." H. Baueri ettepanekud on järgmised:

- 1) seminaride seadus muudetagu nii, et 1923. a. sügisel kahte seminari alammasse klassi õpilasi enam vastu ei võetaks, 2) tuleb koostada uus põhikiri kaheaastaste õpetajate instituutide tarvis, kuhu ainult keskkoolide lõpetajaid vastu võetakse, 3) praeguse 5 seminari asemele luua kaks kaheaastast instituuti ühes kolme paralleelklassiga. Üks instituut asugu Tartus, teine Haapsalu linna külje all olevas Uuemõisas, kus praegu eeskujulised koolihooned valmisaamisel.... Haapsalu-Uuemõisa instituut oma valgete avarate ruumidega, oma põllumajanduslike sisseseadetega, toredate viljapuu- ja juurviljaaedadega, mesipuudega jne. oleks rahvakooliõpetajate akadeemiaks kui loodud... Ka Lääne-Euroopas katsutakse seminarisid enam maale või vähematesse linnadesse asutada, et nende kasvandikud just rohkem maaelu tundma õpiksid ja pärast ka rahvaga rohkem hingelises kokkukõlas töötada oskaksid, aga mitte nii võõraks ei jääks, nagu meil seda tihti kuuleb, et mõni noor kooliõpetaja muud paremat teha ei oska, kui juba kell 12 lõunal pärast 4 tunni lõppu, õiga modern kaelasidemega ja lakksaabastes mööda külatänavaid jalutades oma vaba aega ära kasutab..."

"Ja lõpuks instituuti ülistades, ta kirjutab: "Mis aga peaasi, ta aitaks ehk jälle elule äratada seda vana Eesti rahvakooliõpetaja tüüpi, kellel mitte ainult palgahuvid esimesel ja pedagoogilised huvid seitsmendal kohal ei seisa, vaid kes oleks tõeline rahva kasvataja ja rahva valgustaja."

Teine seminaride vastane N.Kann oma pikemas artiklis "Algkooli õpetajate kutseline ettevalmistus" (ajakiri "Kasvatus" nr.17, 1922, lk.277-78) kirjutab muuseas "...Seminari astuvad 14-15 aastased tüdrukud ja poisid. Sellega ongi seletatav (ankeetandmetel), et ainult 65% seminari õpilastest soovivad õpetajaks hakata, üldine keskharidus on sihiks, mitte ametileet-
tevalmistus.... Ei ole sugugi soovitatav, et 14-15 aastane poisike loeks ennast juba rahvavalgustajaks, Enneaegne küpsemine selles suhtes rikub iseloomu. Poisikesest võrsub ennast kõrgelt hindav targutaja, kitsarinnaline isik... Seminar maksuta haridusega ja toetusrahadega meelitab enesesse vaesema rahvakihi lapsi, muutudes sel teel seisuslikuks kooliks, mis ei soodusta avarama ilmavaate omandamist. "Samal teemal "Kasvatuses" nr.16 1922 lk.261 kirjutab N.Kann:... Ma kahtlen, et seminar suudaks 25 õpetajat aastaks anda. Elu näitab, et 35 kooli astunust iialgi 25 ei lõpeta, kõige paremal juhul võiks lõpetajaid olla 20. Kuna kõik neist muidugi õpetajaks ei lähe, 25 % langeb igatahes välja. Ankeetandmete järele isegi 35 % seminari lõpetajaist ei soovi õpetajaks hakata. Nii siis üks seminar, kui ta täie hooga käib, suudab anda ainult 15 õpetajat aastaks. Tallinnas ei soovi 55 % õpetajats hakata. "Et rahuldada igaaastast õpetajate vajadust läheb N.Kanni arvates vaja vähemalt 10 seminari.

Mida arvata nendest H.Baueri ja N.Kanni poolt seminaride puudustena ettetoodud nn. argumentidest?

Kui arvesse võtta igaaastast lõpetajate arvu Läänemaa Õpetajate Seminaris, siis on N.Kannil peaaegu õigus, et 35 vastuvõetud õpilasest iialgi 25 ei lõpeta, (nagu väitis J.Käis), vaid paremal juhul 20. Kui välja jätta kaks esimest lendu 1924. ja 1925. aastal, kuhu vastuvõtt oli väiksem, saame järgmised lõpetajate arvud Läänemaa Õpetajate Seminaris: III lend-19, IV lend-15 (see oli 1921. a. 17. jaanuaril moodustatud väga juhusliku koosseisuga ettevalmistusklass, mille algkoosseisu 35 õpilasest oli lõpetajate hulgas ainult üks õpilane, teised olid täiendavate vastuvõttudega või klassikursust kordama jäänud õpilased), V lend-26, VI lend-20, VII lend-20, ~~VIII lend-18 õpilast~~, keskmiselt ligikaudu 20 õpilast aastast⁴¹⁾ (Tartu Õp. Seminaris oli lõpetajate arv alates 1923. aastast kuni 1927. a. vastavalt 28, 26, 33, 38 ja 35 lõpetajat aastast.⁴²⁾ Edasine N.Kanni arutelu, et lõpetajatest langeb 25% igatahes välja ja seminarid suudavad anda ainult 15 lõpetajat aastaks, on täiesti paikapidamatu, vähemalt Läänemaa Õpetajate Seminari suhtes.

41. Koguteos "Läänemaa Õpet. Seminar 1921-1931" lk. 125-126.

42. Koguteos "Tartu Õpetajate Seminar 1828-1928" lk. 440.

Läänemaa Õpetajate Seminari lõpetajad jäid kõik õpetajaks peale paari erandi, kus hiljem ühest sai kunstnik, teisest näitleja. Kui Tallinna Seminari õpilastest-abiturientidest 55% tõepoolest ei soovinud õpetajaks hakata, siis oli Tallinnas nähtavasti ~~tõepoolest~~ elukutse valikuks ~~valikuks~~ rohkem võimalusi, või pealinna miljöös kangastusid õpilastele mitmesugused ahvatlevad võimalused. Siis oli täiesti õige paigutada seminarid väikelinna või selle lähedale, nagu oli Läänemaa Õpetajate Seminar Uuemõisas Haapsalu lähedal. Seal said õpilased pikema aja vältel kindla suunitluse õpetajaks saamiseks ilma kõrvaliste mõjutlusteta ja nad jäid hiljem kindlaks oma elukutse valikule.

Mis puutub aga sellesse, et on täiesti vastuvõetatu 14-15 aastaste õpilaste seminari astumine, siis laskuvad nii N. Kann kui ka H. Bauer siin täiesti ebaobjektiivsetesse targutustesse. Eriti end. haridusministri stiil ja esituslaad vastab rohkem erakonna kihutuskõnele, kes oma erakonna vastaste mustamiseks ja materdamiseks ei valinud sõnu ega vahendeid, kui kõrge tiitliga ministrile ja koolidirektorile.

Imelik ja veider on H. Baueri arutelu, et seminari lõpetaja on ebaküps nooruk, aga sama vana või veidi vanem instituudi või pedagoogiumi lõpetanu on vaata et valmis akadeemik, tõeline rahvavalgustaja.⁴³⁾ Seminari lõpetamiseks läks vaja 6+6 = 12 aastat, instituudi või pedagoogiumi lõpetamiseks 11+2 = 13 aastat. Läänemaa Õpetajate Seminari III ja IV lennu 34 lõpetaja vanused olid järgmised: 19-aastaseid -2, 20-aastaseid-5, 21-aastaseid-10, 22-aastaseid-7, 23-aastaseid-5, 24-aastaseid-4, 25-aastaseid-1.⁴⁴⁾ H. Baueri järgi võiks neist ehk ebaküpseks pidada kahte 19-aastast neid: üks neist Valentiine Pääbo, olles juba seminaris silmapaistvalt andekas joonistaja, valis hiljem kunstniku kutse, teine -Alma Vaus-Nõmm, töötas silmapaistva edukusega pedagoogina, olles selle kõrval Paliveres tõeline rahvavalgustaja, kohaliku kultuurielu organiseerija ja koorijuht.

H. Bauer oskab küll hinnata suurepäraseid võimalusi oma kavatsetava instituudi ehk "akadeemia" jaoks Uuemõisas, kuid ei pea vajalikuks mainida, kuidas need suurepäraseid võimalused ja kelle poolt seal on loodud. Võib olla, peab ta seal midagi ka enda teeneks oma ministriks oleku ajal. Kindlasti oleks dir. Joh. Õunapuul selles ülejõukäitavas töös nende suurepärase võimaluste loomisel märksa kergem olnud, kui minister Bauer seminari vastu suuremat huvi oleks ilmutanud. Hinnangu H. Baueri tegevusele haridusministrina annab E. Martinson-Murdmaa "Kasvatuses" nr. 8 1922. a. lk. 120 artiklis "Meie praegune hariduspoliitika": "...Ei saa rahul olla koolipoliitikaga, mis mõjule on pääsenud praeguse haridusministri ajal, kus ministeerium ei ole asunud mitte niivõrd loovale tööle Eesti kooli uuendamisel,

43. "Päevaleht" nr. 301, 5. XII 1922. H. B. "Kas meil on õp. semin. vaja"

44. ENSV ORKKA, f. 1108, nim. 4, s. -ü. 423, lk. 316 ja 345.

kuivõrd politseilise korra alalhoidmisele surveabinõudega, asudes sõja-
jalale Eesti õpetajaskonna ja õpilastega. "Nii et jutumärkidesse oleks
tulnud vist küll panna sellise "haridusministri" nimi, mitte aga nimetu-
sed pedagoog ja lektor.

Tuleb täiesti õigeks pidada J.Käisi seisukohta "Kasvatuses" nr. 10,
1922. a. lk. 146, artiklis "Õpetajate ettevalmistuse ülesanded ja semina-
rid": "Mida rohkem aega viibib laps ehk noor õppeasutuses, mille ees-
märk on õpetajate ettevalmistus, seda parem: ta harjub mõttega tulevase
kutse kohta, võtab ta omaks ja seminari lõpetamisel võivad õpetajaks mõ-
ned ka neist jääda, kes muidu õpetaja kutset ei oleks valinud. Kahtlemata
annab iga kool ja õpetajad oma kasvandikele teatava tõuke kutse valikuks.
Seminaris on kooli juhtiv mõju suurem, kui üldhariduslikus keskkoolis-
ta on ühtlane, kindel ja selge. Sellepärast on isegi soovitatav, et lapsed
nooremalt seminari astuksid ja sääli pikemat aega viibiks. Kui aga siis-
ki tuleks ette, et mõned õpilased oma kalduvuste ja iseloomu poolest õpe-
tajaks ei kõlbaks, siis leiaks seminari nõukogu õige aja sarnaste õpilas-
te kõrvaldamiseks."

Et õpetamine seminarides läheb kallimaks, see pole nii mitte ainult
meil, vaid ka igal pool mujal, väidab J.Käis.

Seekord läks seminaride direktoritel, Eesti progressiivsel üldsusel
ja progressiivsetel riigikogu liikmetel korda 6-aastase seminari ideed
kaitsta, mis fikseeriti 1. jaanuarist 1924. a. kehtima hakanud õpetajate se-
minaride seaduses.

+++++

1. augustil 1922. a. esineb Läänemaa Õpetajate Seminar Haridusministeeriumile avaldusega, et seminari asukoht Uuemõisas liidetakse Haapsalu lin-
na administratiivpiirkonnaga, sest asjaajamine Asuküla vallavalitsusega
(Uuemõis asub Asuküla valla piires) 10 km kaugusel Haapsalu linnast lä-
bi sõites tekitab raskusi. Haridusministeeriumi Kooliosakond toetab seda
ettepanekut, kuid Haapsalu linnavalitsus ei nõustu sellega. ⁴⁵⁾

Ped. nõukogu ja dir. Õunapuu energilisel pealekäimisel läheb lõpuks
korda saada seminarile 172 ha suurune maaala koos enamiku Uuemõisa hoo-
netega, arvult 23. Kõik koolile antud hooned vajasid põhjalikku ümberehi-
tust ja remonti. ⁴⁶⁾

1922/23. õppeaastat alustab seminar veel Haapsalus, kuigi üle Haapsa-
lu lahe valendavad juba seminari peahoone, kõigi poolt oodatud ja igatse-
tud oma kodu müürid. On ilmne, et Haapsalus ollakse viimast aastat.

45. ENSV ORRKA, f. 1183, nim. 2, s. -ü. 8, lk. 124 ja 131-a.

46. Koguteos "Läänemaa Õp. Seminar" 1921-1931 lk. 12

Sel õppeaastal alustab seminar tööd peaaegu täielikult oma õppejõududega. Juurde on tulnud loodusloo õpetaja Aleksander Lint, käsitöö õpetajad abielupaar Julie ja Aleksander Uibokand, inglise keele õpetaja Julia Metzler jt.

Avatakse seminari oma harjutuskool I, V ja VI klassiga, sest seminaris töötavad nüüd klassid I-V, kus viienda klassi õpilastel on vaja hakata andma proovitunde. Õpilaste arv on tõusnud 116-ni.

Kes moodustavad seminari õpilaskonna? Enamasti on need küla ja asulate kehvistu ja osalt keskmiktalupoegade lapsed, "kellel sageli ei olnud muud varandust, kui tahe edasi õppida." (A. Puus) Nad tulid siia, sest õppimine seminaris oli maksuta, ja umbes 50% õpilastest oli võimalik saada stipendiumi 5-10 krooni kuus, olenevalt vanemate majanduslikust seisukorrast. Haapsalu linna Üürikorterites tuli neil enda väljaminekuid äärmiselt piirata, et õppimise ja elatumisega kuidagi toime tulla. Olgu siinkohal toodud mõni näide olukorra illustreerimiseks. Õpilane E. Tarkpea kirjutab oma "Mälestustes" lk. 66: "Üürisime Jaan Konksuga Krahvi tänavas väikese toa, kus seisid kevadeni risti-põigiti meie voodid ja väike varanatuks. Hommikuti ja õhtuti saime keeva vett, nälisime sinna juurde kuiva leiba. Lõuna oli ühisest katlsd, kuhu meie ka omapoolse osa panime. Elasin õe rahakoti, peal, muid sissetulekuid ei olnud." Endine seminari õpilane Jüri Kipper kirjutab ajalehes "Tööraha Lipp" nr. 89 1982. a.: "Kellel teenitud ja ja kodust lisaks saadud kroonidest ei jätkunud internaadi eest maksta, üürisid mitme peale toa. Ära elasime. Ainult nii mõnelgi oli õpetajaks minnes seminari päevilt halvast toitumisest krooniline kastriit kaasa varaks." Osa õpilasi käis raudteejaama einelauas suppi söömas, mille juurde tarvitatav leiva hulk ei olnud piiratud. Kui Haridusministeerium palub 14. veebr. 1921. a. teatada toiduga varustamist vajavate õpilaste arvu, siis teatab dir. J. Õunapuu, et 73 õpilasest avaldab alatoitluse tundemärke 63 õpilast. See toiduainetega varustamine jääb aga ära, sest seminaril pole võimalik Haapsalus ühistoitlustamist korraldada. ⁴⁷⁾ Mitmed õpilased pidid kehvuse pärast õpingud katkestama. Oli ka neid, kes vahepeal endale ülalpidamist teenisid ja siis jälle õpinguid jätkasid.

Kooliti olid õpilased põhiliselt tulnud Haapsalu Ühisgümnaasiumist, Kärkla, Lihula ja Märjamaa 7-klassilistest koolidest, aga ka mujalt. Seda õpilsperet sidus teadvus olla uue kooli-Läänemaa Õpetajate Seminari-õpilaspere rajajaks. See kohustas paljuks. Seda rõhutas eriti dir. J. Õunapuu, aga ka teised õpetajad ja külalised.

47. ENSV ORRKA, f. 1183, nim. 1, s. -ü. 1, lk. 23 ja 24.

Nagu eespool nägime, oli väljalangevus mõnest seminaris klassist väga suur. Seminaris ei olnud kergee õppida. Peale üldainete tuli siin õppida rohkesti muusikat, joonistamist, käsitööd. Edasi jõudsid siin vaid need õpilased, kes tööd teha armastasid ja suutsid. Hellitatud linnalastel ja kergete õpinguid ihkavatel õpilastel tuli peatselt seminarist lahkuda. Edasi jõudsid vaid need, kes maastmadalast olid harjunud tööd tegema ja seda tööselt oskasid hinnata.

Osa õpilasi-läänlasi oli üle tulnud Tallinna Õpetajate Seminarist oma armsale eesti keele õpetajale Johannes Õunapuule järele. Üks nendest, initsiaalide P.P. all (Priidu Puusepp) kirjutab "Johannes Õunapuu mälestusalbumis 20. veebruar 1926" (Lään. Õp. Seminaris Joh. Õunapuu esimeseks surmaaastapäevaks koostatud ja opalograafil paljundatud album) lk. 26: "Tulingi järgmise kooliaasta algul Haapsallu, lootes leida eest õp. Õunapuud, nagu ta oli olnud Tallinnas. Esialgu olin päris üllatatud. Endine alati lahke, alati naerul, alati sõbralik nägu, oli muutunud murelikuks ja tusaseks. Kortsud otsaesisel endise päikesepaiste asemel, mure sõbralikes ja kaasatundvais silmis. Mis on Õunapuga juhtunud? Varsti sain vastuse. Nii tundides kui ka mujal kokku puutudes jagas ta oma muresid ja raskusi. "Kannatage, kannatage veel, varsti saate koju. Ruumid on kitsad siin, peale lõunat peame töötama, laiali pillatud oleme mööda linna. Teil on halb, mul on halb. Mina ei saa olla teie hulgas. Mul tuleb olla ehituse juures, mul tuleb sõita alati, mul tuleb kaubelda, mul tuleb teha lepinguid, mul tuleb nõutada krediite, ma pean mõnikord isegi üksikut töolist ja päevilist palkama. Ma pean tingimata olema igal pool." Ent kõige selle juures jätkus tal veel aega ja jõudu aidata õpilasi pisemateski hädades. Ja mingist raskusest või koormast pisutki vabanedes võis näha siiski veel endist päikesepaistelist Õunapuud. Kuid see oli üürrike: muresid polnud üks ega õnnetusi kaks."

Uusmõis aga kasvas, küll pikajalaselt, küll mööda lastes mitugi tähtaega. Palju kavatsesime teha oma uues kodus. Optimistid olime kõik. Ent suurim optimist oli direktor Johannes Õunapuu. Kõik, mis üldse oskasime soovida, koolimajalt, pidi olema Uuemõisas. "Sääl oleme kõik koos üks pere-õpetajad ja õpilased. Mina teid ei keela. Asutage ringe ja ühingu. Neis on töö produktiivsem, kui klassides." (sama tekst lk. 11)

1922/23. õppeaastal saab täishoo sisse 15. märtsil 1921. a. asutatud seminaris õpilaste isetegevuslik organisatsioon-Läänemaa Õpetajate Seminari Õppur-Ühing. Õppur-Ühingu raames tegutsesid kirjandusring, spordiring, näitering, retoorikaring. Eriti aktiivne oli viimase tegevus: iganägalased referaatkoosolekud algasid hommikul kell 6.00-7.30 ja lõpesid kell 8.00,

Kui kaõda tän. üüritud majas algasid klaveriharjutustunnid.

Anti välja õpilaste kirjanduslike katsetega šapirografeeritud ajakirja "Tulilind."

1923.a.algul organiseeriti väike sümfoinett-orkester klaveriõptaja Riho Pätsi juhtimisel. Töötas laulukoor Melilooja C.Kreegi juhatamisel.

Õppur-Ühingu poolt korraldati kolm pidu, üks neist talvisel koolivaheajal Lihulas. Kõik organisatsioonilised küsimused lahendasid õpilased, õpetajad juhendasid ettekannete õppimist. Sissetulekud jäid Õppur-Ühingu käsutusse. Tegevusest, niisamuti rahalistest sissetulekutest-väljaminekutest anti aru pedagoogika nõukogule.

• Õppur-Ühingu juures töötas ajakirjade levitamise abibüroo. Enne kevadist koolivaheaga ilmus ajakirjanduse abibüroo teadaandena teadetahvlile kuulutus:

"Läänemaa Õpetajate Seminari Õppur-Ühingu ajakirjade abibüroolt on saada järgmised noorte ajakirjad:

1. "Uudismaa,"
2. "Noor Tööline I (1922.a.) aastakäik,
3. "Meie Lapsed" I nr. 1923.a.
4. "Vikerkaar".

Ajakirjanduse abibüroo võtab tellimisi vastu väljamaal ilmuvate noorte ajakirjade peale:

1. "Rundbriefe der Nordischen Jugend",
2. "Jugend Internationales", Organ der Kom. Intern.,
3. "Das Proletarische Kind", Intern. Monatschrift für Kom. Schulpolitik und Pädagogik.

Päale nende Eestis ja väljamaal ilmuvate ajakirjade peale:

1. "Aeg", 2. "Agu", 3. "Tarapita", "Kodu".

L.Õ.S.Õ.Ü. ajakirjade abibüroo. 48)

Ajakirjadele on lisatud ka tellimisehind.

26.märtsil 1923.a. ilmus ajalehes "Kaja" nr.81 järgmise pealkirjaga sõnum: "Riigikool kommunistlist kirjandust laiali laotamas."

"Läänemaa kooliõpetajate semonari õpilasühingu poolt on Haapsalu Ühisgümnaasiumi mustale tahvlile (teatavasti asub seminar ikka veel Ühisgümnaasiumi ruumides) järgmise sisuga kuulutus välja pandud (on toodud eespool märgitud tekst, kus juures "Noor Töölise" järel on märgitud, et see on kommunistide häälekandja J.K.) Tahes ehk tahtmata tekib küsimus, et kuidas sallitakse, et sarnane avalik kommunistlik meeleolu kooliõpetajate seminari õpilasringkondades valitseb ja millega seletada seda, et seminari pedagoogika nõukogu selles asjas otsekohesid ja kindlaid samme ei astu, lubades isegi avalikkudel kõnekoosolekutel oma õpilastel kom-

munistlikke mõtteid avaldada, mille eest nad muidugi publiku vile osaliseks saavad, ja kus asub see keskbüroo, mille osakonnaks on L.Õ.S.õppurühing?"⁴⁹⁾

Haridusministeerium nõuab avaldatu kohta ajaviitmatut seletust. Dir. Joh. Õunapuu ametlik vastus on lühidalt järgmine: teine büroo liige Eduard Siegfeld, kellel peo organiseerimise tõttu oli vähe aega, jättis nimekirja koostamise büroo liikme Erich Tarkpea hooleks, kelle arvas selles küsimuses rohkem asjatundja olevat. (E. Tarkpea oli Pärnu gümnaasiumist õpilasstreigi organiseerimise pärast välja heidetud ja 1922. a. sügisel seminari vastu võetud) E. Tarkpea pani nimekirja ped. nõukogu teadmata teadetetahvlile välja, mis kohe maha võeti, kui seda märgati. Mingisugust kommunistlikku meelsust seminaristide hulgas pole märgata ja mingisugust kommunistlikku kirjandust pole tellitud. Ka õppurühingu peakoosolek on abibüroo tegevuse üksmeelselt hukka mõistnud. Kuna E. Tarkpea on seminarist ise välja astunud, siis tema tegevuse suhtes enam juurdlust ette ette võetud ei ole.⁵⁰⁾

Tegelikult teostas dir. Õunapuu siin kui hea malemängija, kaugele ettearvestatud käigu, mis võimaldas seminaril loost puhtalt välja tulla ja E. Tarkpeal edaspidi õpinguid seminaris jätkata.

E. Tarkpea "Mälestustest" loeme (lk. 71 ja järgm.): "Enne kevadist koolivaheaega koostasime Siiveldiga teadaande ja panime õpetajate toa ukse kõrvale kuulutustahvlile välja... Kohe pärast kevadpühi kutsuti mind kooli kantsekeisse. Kooli direktor Õunapuu teatas ametlikult, et on tulnud vastav järelepärimine ja õpetajate nõukogu peab minu suhtes seisukoha võtma. Siis jättis ta ametliku tooni ja jätkas heatahtlikult: "Te võiksite ise esitada avalduse koolist lahkumiseks, mille peale meie võime haridusministeeriumile teatada, et me juurdlust Teie asjas enam ette võtta ei saa. Nii avaneb Teil võimalus edaspidi uuesti kooli astuda, kui asi rahunenud on."

Arvatavasti dir. Õunapuu soovitusel saadab E. Tarkpea haridusministri abile F. Mikkelsaarele avalduse, milles tunnistab oma eksimust ja ja palub luba õiendada sügisel seminari, juures V klassi lõpueksamid.⁵¹⁾ Ped. nõukogu toetab E. Tarkpea avaldust eksamite sooritamise asjus.⁵²⁾

Majanduslikult muutub E. Tarkpea olukord Haapsalus väga raskeks ja ta otsustab ära Pärnu sõita. Vaatamata tohutule töökoormusele ei jää J. Õunapuu E. Tarkpea raske olukord märkamatuks. Ta leiab algul temale töövõimalusi ehituse juures Uuemõisas, siis aga määrab ta koos õpilase Jaksoniga seminari raamatukogus raamatukõitjaks, mille eest saadav tasu võimaldab neil suve Haapsalus ära elada.

50. ENSV ORRKA, f. 1108, nim. 4, s. -ü. 420, lk. 249, 251, 252
51, 52. SEESAMA lk. 253, 256

Haridusministeeriumilt saadud luba võimaldas E.Tarkpeal sügisel V kl. eksamid sooritada, mille fikseerib ped.nõukogu oma koosolekul 25.augustil 1923.a.Kuid kuna sel puhul pole midagi kirjutatud E.Tarkpea edasiõppimise võimalustest seminaris, tekivad ped.nõukogus lahkarvamised ja vaidlused selle üle.Küsimus jääbki otsustamata.⁵³⁾ E.Tarkpea kirjutab "Mälestustes" lk.74: "Samas tegi direktor omapoolse ettepaneku: "Võtan Teid kooli oma vastutusel, siis ei ole kellelgi midagi öelda. Mul on aga kaks tingimust. Teie hoiate enda juures kommunistlikku kirjandust-saatke see ajutiselt ära. Teie juures käivad sõbrad Tallinnast-katsuge nendega mitte kohtuda. Muidugi mõelge kõik hästi läbi ja kui esitatud tingimused on Teile vastu võetavad-öelge mulle." Näiliselt tuli esitatud tingimustega nõustuda. Tahtsin ju kooli edasi jääda ja selle lõpetada." Nähtavasti Haridusministeeriumi vaikival nõusolekul, kes avalikult vastutust enda peale ei tahtnud võtta, võetakse E.Tarkpea ped.nõukogu koosolekul 5.sept.1923.a.uuesti seminari õpilaseks vastu.⁵⁴⁾

See lugu E.Tarkpeaga iseloomustab hästi Joh.Õunapuu suhtumist õpilastesse. Enamikel juhtudel oleks see kommunistlike vaadatega õpilane koolist välja heidetud, nagu seda tehti Pärnus. (Olgu lisatud, et 1922.a. sügisel juba seminari õpilasena võttis E.Tarkpea illegaalselt osa EKNÜ I kongressist Harjumaal Peningi vallas Võisilma talus.⁵⁵⁾ Samal 1922.a. võeti ta vastu NLKP liikmeks⁵⁶⁾.)

Olles ise väga rasketest ja kitsastest oludest võrsunud, mõistis Joh.Õunapuu nende kehvade, raskustega võitlevate õpilaste olukorda, elas kaasa nende saatusele ja püüdis kõigiti neid aidata oma sõbralike nõuannetega ja nendele toetuste hankimisega. Sellele targale, avarahingelisele, hääsüdamlikule ja laia silmaringiga pedagoogile oli võõras pedantsus, piiratus, kitsarinnalisus.

+++++

1923.a.sügisel saabus kauaoodatud moment:Läänemaa Õpetajate Seminari suurepärase hoone Uuemõias avas oma ukse 28.augustil.Tõsi, viimistlustööd olid siin-seal veel lõpetamata ja puudus ka veel elektrivalgus."Aga ta oli suur ja avar ja muutus iga päevaga valgemaks ja avaramaks, vaatamata sellele, et päevad lühenesid...Kui laskuv hämarus ta muutis halliks, siis lõi särama sisemine valgus, mida kandsid need, kes täitsid ta ruume elu ja kirgaste lootustega ja parimaga, mis neil oli-armastusega oma uue kodu vastu." (A.Puus "L.Õ.S.1921-1931"lk.45-46.) Hoones oli 76 mitmesuguse otstarbega ruumi, neist 17 avarat, valgusküllast klassiruumi.Keskmise osa, endise mõisa-hoone, kolmandal korrusel asus poeglaste internaat ja direktori korter.Sama hooneosa teisel korrusel asus väga hubane ja kodune aula.

53. ENSV ORRKA, f.1183, nim.2, s.-ü.9, lk.26

54. Seesama, lk.29.

55. E.Tarkpea "Mälestused"lk.66-70.

56. ENE, lk.484.

Peahoone suurim ruum oli tervet kirdetiiva haarav ruumikas võimla koos avara lavaga. See suurepärane ruum, mis peamiselt oli ette nähtud võimlemiseks, oli projekti kohaselt ette nähtud ka peoruumina. Sellepärast oli see varustatud loožide ja külgmise sammastõduga.

Peahoonest umbes 100 m Kaugusel asuvast endisest viinavabrikust olid moodustunud ruumid tütarlaste internaadile, internaadi sööklad ühes köögi-ruumidega, käsitöö klassid poeglaste puidutööks, paberi-papitööks ja tütarlaste käsitööks. Endisest töllakuurist ja valitsejamajast olid saanud korterid õpetajatele.

Seminari majandis oli põllutööde teostamiseks 10 hobust ja seminari pere varustamiseks piimasaadustega 35 karilooma.

Esmakordselt asus alustas seminar oma uues hoones tööd täielikult komplekteerituna: kuue harjutuskooli ja kuue seminari klassiga.

Läänemaa Opetajate Seminar oli üheks vähestest kui mitte ainuke tolleaegsetest Eesti koolidest, kus kohe uues hoones 1923/24. õppeaasta algusest seati sisse täielik kabinettisüsteem ehk ainesüsteem, nagu siis nimetati. Kuna suurem osa seminari õpilastest elas internaadis, kinnistati seminari klassidele õppimisruumidena osalt kabinette, osalt harjurskooli klassirume.

Uudsenä senises seminaride töö praktikas seatakse Läänemaa Õp. Seminaris 1923/24. õppeaastast sisse rühmatööd. Seda põhjendatakse Haridusministeeriumi Kooliosakonnale saadetud kirjas järgmiselt: "Et kogu õppetöö aluseks moodsas koolis peab olema õpilane, missugust põhimõtet Riigikogu keskkoolide seadusega ja ministeerium mitmekesiste keskkooli tüüpide avamisega omaks võtnud, siis tuleks seminaris, kui teistest keskkoolidest tunduvalt oma töölaadi poolest erinevas õppeasutuses õpilastel võimaldada töötamine oma erikalduvuste järele, valides sunduslikkudest õppeainetest seda, mis huvitab kõige rohkem vastab. Et ülearuseid kulusid ära hoida, moodustavad õpilased kõikidest klassidest, kes teavad ainet huvitatud, ühe rühma, mille liikmete alammäär võiks kindlaks määratud olla, näiteks 12." Piirduti 6 rühmaga. Igal rühmal oli nädalas 2 rühmatundi, mille eest rühma juhendaja-õpetaja sai vastava tasu. 1923/24. õppeaastal töötasid seminaris muusika, joonistamise, loodusteaduse, ajaloo, saksa ja inglise keele rühmad. Osavõtjate poolt arvukaim oli muusikarühm 37 osavõtjaga helilooja C. Kreegi juhendamisel.⁵⁷⁾ Hiljem moodustati sellised rühmad ka teistes seminarides.

Dir. Õunapuu püüdis oli varustada Läänemaa Opetajate Seminar tolle aja tingimustes võimalikult täielikuma sisustuse ja õppeabinõude kogudega. Õpetajate poolt olid koostatud pikad õppeabinõude nimekirjad, milledest

57. ENSV ORRKA, f. 1183, nim. 2, s. -ü. 15, lk. 12, 36, 41.

milledest suur osa tuli tellida välismaalt, peamiselt Saksamaalt, aga osalt ka Soomest. Kerge kõike vajalikku saada ei ole ja dir. Ounapuu tuleb sellepärast sageli Haridusministeeriumi ukse kulutada. Kõneldi, et Haridusministeeriumi ametnikud on püüdnud tema eest põgeneda, kui nägid teda oma järjekordsete soovide ja nõudmistega tulevat, sest nad teadsid ja tundsid, et nad tema erakordsele veenmisjõule vastu seista ei suuda ja ta oma tahtmise ikka läbi viib. "Kui see vajalik on, siis peab saama," oli Ounapuu deviis, ja saadi ikka vaatamata raskustele. Kui võtta näiteks võimla sisustus, siis ei jää see milleski maha praegustele võimlatele. Täiuslikud olid loodusloo, keemia, geograafia, joonistamise ja teiste kabinettide sisustused.

Ümbritseva looduse poolest võib seminarile vaevalt paremat asukohta ette kujutada: kevadel linnulaulust rõkkav ja sügisel sügisvärvidest kirendav park tiigiga, millel kevadel ja sügisel sai teha paadisõitu, talvel aga luiväjal uisutada. Siinsamas puuvilja- ja marjaaed. Pargi taga tammik ja männik. Kohe peahoone taguse lähedalt algavad viljapõllud, aga nende taga päikesepaistelise ilmaga imelistes värvivarjundites helklev Haapsalu tagalahe rand.

Uue faktorina tuleb seminari ellu internaat, mida kasutab rõhuv enamus õpilastest. Poeglaste internaadi juhatajaks saab dir. J. Ounapuu, tütarlaste internaadi juhatajaks inglisekeele õpetaja metzler.

Internaadi ruumide korrashoid toimub õpilaste endi poolt. Ka toiduainete ladu ja toiduainete väljaandmine kokale toimub õpilaste kaudu. Laohoidjaks, kes on ühtlasi ka toiduainete muretseja, määrab dir. Ounapuu E. Tarkpea, kes selle töö eest saab vastava tasu. See võimaldab temal seminaris õpinguid jätkata. Oma tööga tuleb ta toime.

Toitlustamise tasuks kuus on esialgu määratud 1240 marka ehk 12,40 kr. Hiljem tõstetakse see 1600 margani ehk 16 kroonini. Tasu makstakse kooli kantseleisse.

Menüü koosseis on lihtne. Kuna enamik õpilasi, tulnud kehvadest oludest, on lihtsa toiduga harjunud, siis erilisi nurinaid see ei tekita. Ka on õpilastel võimalik lisaks muretseda isiklikke toiduaineid, mille hoidmiseks on sööklates isiklikud kapisahklid. Tütarlaste internaadi juhataja õp. Metzler aga tunnistab, et internaadi toit on temale täiesti vastuvõetav. Ka on tema elamistingimused internaadi ruumides sül valitseva alatise müra ja muude ebameeldivate tingimuste tõttu seal rasked. Hiljem ta vabastatakse sellelt kohalt.⁵⁸⁾

Poeglaste internaadi ruumid asuvad otse direktori korteri kõrval. Kui gi poisid vahel üsna üleemeelikult mürasid ja mürtsu tegid, ei mäleta kordagi, et direktor oleks neid keelama tulnud.

58. ENSV ORRKA, f. 1183, nim. 2, s. -ü. 9, lk. 69-70.

Internaadi kasutamine õpilastel oli tasuta. Seminari poolt oli iga õpilase jaoks voodi ja kapp isiklike asjade jaoks. Voodiriided tuli endal muretseda.

Internaadil oli suur tähtsus ühistunde kasvatamisel. Haapsalus olles olime unistanud koos direktor Õunapuuga oma kodust, ühisest perest, õpetajad koos õpilastega. Kui olime Uuemõisas oma ruumides juba kodunenud, toimuski aulas omavaheline väga kodune õhtu, ~~kes~~ kus koos õpetajatega mängiti, tantsiti, lauldi. Direktor Õunapuu istus enamasti malelaua taga, kus temaga males jõudu proovisid õpilased. Pidasin ennastki mõningal määral malemängu oskajaks. Kuid nii mina kui ka kõik teised pidid direktori vastu leppi ma kaotusega.

Läänemaa Õpetajate Seminar oma uute ruumidega, oma sisseseade ja õpet tööga sai varsti tuntuks kaugemalgi ja seda hakati külastama, küll üksikute haridustegelaste poolt, aga ka ekskursioonidega. Raskusi oli Uuemõisas nende toitlustamisega, sest toitlustusettevõtteid Uuemõisas polnud. Kui direktor palus ministriumilt luba nende toitlustamiseks eraldada toiduaimeid seminari majapidamisest, siis ministrium seda lubamast keeldus.

Kuigi 1923/24. õppeaasta alguseks ei olnud veel kõiki vajalikke õppeabinõusid saadud ja õppevahendite kogude täiendamine toimus olulises osas veel järgmiselgi õppeaastal, oli siiski juba olemasolevate seadmete ja avarate valgusküllaste kabinetidega loodud kõik eeldused eduka õppetöö teostamiseks. Paljus olenes sellise edu saavutamise ka veel seminari õpetajakonnast, keele hulgas, arvult 23, oli tublisid, oma ala hästi tundvaid õppejõude. Olgu esmajoonel nimetatud dir. Johannes Õunapuud eesti keele õpetajana, kes küll vähem tegeles süstemaatilise keeleõpetusega, kuid seda enam köitis õpilasi oma emotsionaalse kirjandus-kui ka eluprobleemide käsitlemisega, haarates õpilasi kaasa ühisele arutlusele ja mõtetevahetusele. Need olid elamuslikud tunnid ja teine kord õpilased otse provotseerisid teda mõne probleemi aruteluks, et jälle osa saada tema vaimukusest, tema erakordse isiksuse võlust, tema sädelevast mõttelennust. Ja nii kadus sageli märkamatuks tund ja käsitletav kirjandusteos jäi koduseks läbilugemiseks ja läbimõtlemiseks.

Täiesti oma sõiduvel tundis end Uuemõisas dir. Õunapuu õpingukaaslane Tartu Õpetajate Seminarist loodublooõpetaja Aleksander Lint, kes lühematel või pikematel ekskursioonidel seminari ümbritsevasse mitmekesisesse looduskeskkonda viis õpilased vahetusse kontakti elava loodusega looduses valitsevate seaduspärasuste mõistmiseks, kust leiti materjali klassis ehk kabinettis edasi uurimiseks ja vaatlemiseks küll mikroskoopide, abil, küll lahkamiseks, prepareerimiseks, herbariseerimiseks, küll individuaalse tööna täit

miseks või ühiseks aruteluks. Nii oli elav loodus ise tema käsitleluses õpperaamatuks ilma trükitud õpperaamatuta, kust ammutati kõik vajalikud teadmised looduse ja selle seaduspärasuste mõistmiseks, mille kaudu arenes loodusearmastus ja selle ilu tunnetamine.

Oma järgmiste aastate populaarsel tegevusalal-näidendite lavastajana sel esimesel tegevusaastal Uuemõisas õp. A. Lint veel ei tegutsenud.

Kahtlemata populaarsemate õppejõudude hulka Läänemaa Õpetajate Seminaris kuulus muusika- ja lauluõpetaja helilooja Cyrillus Kreek. Tuli imetleda tema erudeeritust muusikalistes küsimustes. Oli karm kriitik mõne helilooja loomingu suhtes. Eesti heliloojaist hindas kõrgeimalt Mart Saart. Enda loomingu suhtes oli väga tagasihoidlik. Helilooja loomingulise töö kohta ütles nii: "Nii nagu Friedebert Tuglas viimistleb põhjalikult oma novelle, nii peab helilooja viimistlema oma heliteoseid." Temal oli viisiks igalt seminari uustulnukalt välja pinnida selle lauluvarast oma rikkalikule lauluviiside kogule lisa, kui kellelgi juhtus seda olema. Nii mõnigi sel viisil saadud lauluviis kõlas hiljem tema meisterlikes koorilauludes. Kui mõne laulu sõnad olid nii "krõbedad", et õpilane ei pidanud sündsaks seda kogu klassi kuuldes laulda, siis toimus see hiljem kusagil eraldatud nurgas omaval. Muhe huumor saatis alati tema vestlusi nii klassitundides kui ka väljaspool tunde. Näis, et huumorikillukesi oli temal iga hetk otsekui käisest puistata. Õpitavate koorilaulude detailne viimistlemine polnud temal kombeks. Kuid omades haruldaselt head muusikalist kuulmist, ei jäänud väikseimgi viga temal kuulmata ja sellepärast kõlasid koorilaulud tema juhatamisel ikka puhtalt. Täielikult oma elemendis tundis ta end olevat muusikarühmas, kuhu koondusid muusikast eriti huvitatud õpilased üle kooli. Nimetades neid noorteks spetsialistideks, tegi ta nendega tõhusat tööd muusika teoreetilistes küsimustes, näit. harmoneerimisel jne. Muusikaarmastuse oskas ta süstida igasse seminari õpilasesse.

Hinnatavat tööd tegid mitmed teisedki õpetajad, näi. maateaduse õpetaja Vassiiili Küppar, kelle maateaduse kabinett oli seminaris üks huvitavamaid samuti joonistamise- ja kunsti õpetaja kunstnik Alfred Kivi, saksa keele õpetaja ja õpikute autor Hermann Pezold, ingliskeele õpetaja Julie Metzler, matemaatikaõpetaja Leonid Jürisson, kes oskas keerukaimadki matemaatilised mõisted õpilastele lihtsate ja arusaadavatena esitada. Väga nõudlik oli tütarlaste käsitööõpetaja Julie Uibokand, kellelt tütarlapsed said mitte ainult õppetööks, vaid ka enda jaoks palju kasulikku. Natuke mugavam oli poistele käsitööõpetaja Aleksander Uibokand, kuid näiteks papitöös ja raamatukõitmisel oskas ta rohkest tarkusi edasi anda.

Läänemaa Õpetajate Seminari õpetajate nimestik 1923/24. õppeaastal
(ENSV ORRKA, f. 1183, nim. 2, s. -ü. 15, lk. 71)

Jrk. nr.	Õpetaja perek. ja eesnimi	Sünniaasta	Tööstaas	Millist ainet õpetas
1.	Õunapuu, Johannes	1888	8 a., 4 k.	eesti keelt
2.	Jürisson, Leonid	1891	8. a., 4 k.	matemaatikat, füüsikat
3.	Alver, Hans	1887	8 kuud	tervishoid
4.	Pano, Ernst	1875	4 aast.	eesti keelt, eetikat
5.	Pano, Paul	1892	2 a., 5 k.	võimlemist poeglastele
6.	Jürgenson, Ferdinand	1892	2 a., 8 k.	usuõpetust
7.	Kreek, Cyrillus	1889	7 a., 2 k.	laulmist, klaverimängu
8.	Kivi, Alfred	1883	18 a., 8 k.	joonistamist
9.	Küppar, Vassili	1882	16 a., 10 k.	maateadust
10.	Lerch, Ida	1889	8 kuud	majapidamist
11.	Liht, Aleksander	1886	18 a., 5 k.	loodusõpetust, keemiat
12.	Michelson, Marie	1895	7 a., 8 k.	ajalugu
13.	Mamberg, Marta	1898	4 a., 8 k.	võimlemist tütarlastele
14.	Metzler, Julie	1867	24 a., 8 k.	inglise keelt
15.	Mühlbaum, Aleksander	1892	1 a., 8 k.	aiandust, põllumajandust
16.	Pezold, Hermann	1877	20 a., 8 k.	saksa keelt
17.	Reintamm, Johannes	1893	10 a., 5 k.	viilulinängu, orkesbet
18.	Saul, Alma	1878	8 kuud	klaverimängu
19.	Uibokand, Aleksander	1882	20 a., 8 k.	tööõpetust poeglastele
20.	Uibokand, Julie	1885	7 a., 5 k.	tööõpetust tütarlastele
21.	Univer, Markus	1878	24 a., 7 k.	pedagoogikat
22.	Üksti, Aurelie	1891	11 a., 4 k.	eesti keelt algkoolis

Tublid olid ka kõik teised maisõpetajad: ajalooõpetaja Marie Michelson, tütarlaste võimlemise õpetaja Marta Mamberg, klaveriõpetaja Alma Saul ja harjutuskooliõpetaja Aurelie Üksti.

Kõige vanem õpetaja oli ingliskeele õpet. J. Metzler-56 aastat - ja ka kõige pikema tööstaaziga-ligi 25 aastat. Noorim õpetaja oli tütarlaste võimlemise õpetaja M. Mamberg-25-aastane. Enamasti kõikus õpetajate vanus 30-40 aasta vahel.⁵⁹⁾

Õpilaste arv seminaris harjutuskoolis ja seminaris 1923/24. õppeaastal:⁶⁰⁾

	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	XI	X	XI	XII	I-VI	VII
Poegl.	3	3	3	2	15	11	16	16	11	10	8	1	37	62
Tütarl	15	9	9	7	5	9	10	20	16	14	6	13	44	79
Kokku	8	12	12	9	20	20	26	36	27	24	14	14	81	141

Aruandes Haridusministeeriumile on öeldud õpilaste kohta: paistab silma õpilaste töökus ja nende vahel valitsev sisemine distsipliin, millise alalhoidmiseks õpetajatel ei ole vaja energiat kulutada.⁶¹⁾

+++++

Esialgset rõõmsat elevust omg uues kodus hakkasid külmade lähenedes häirima hoonete juures ilmsiks tulevad ehitustehnilised vead: keskküttesüsteem ei suutnud kõiki ruume vajalikult soojendada, pealegi hakkasid torud mitmel pool lekkima. Ettevõtja polnud lepingus ette nähtud ajaks varustanud hooneid elektrienergiaga. Sellepärast tuli suuri veereservuaare täita käsipumpade abil. Selleks moodustati vanematest õpilastest (poistest) brigaad, kes ettevõtja arvel sai selle eest veepumpanise tasu, kokku üle loo tuhande marga.⁶²⁾ Lisaks läheb rikki kanalisatsioonisüsteem, mis reostab kaevude vee. Õpilased haigestuvad massiliselt nii külmade ruumide kui ka reostatud vee tõttu.⁶³⁾ Suurte pingutustega suudetakse aasta lõpuks need puudused enam-vähem likvideerida. 20. dets. 1923. a. otsustab komisjon Lääne-maa Opetajate Seminarile peahoone ehitustööd sedavõrd lõpetatud olevat, et ruumid seminarile tarvitamiseks võib üle anda tingimusel, et ettevõtja A. Tamm kõik defektid, mis tema tööde seisukorrast tingitud, kõrvaldaks.⁶⁴⁾

Seminarile peahoone oli läinud maksma ca 35 milj. marka, ühiselumaja (tütarinternaat, söökla, käsitööklassid) 7 milj. mk., õpetajate elumaja 3 milj. mk. ja end. valitsejamaja (ka õpet. korterid) 8 milj. mk., kokku üle 50 milj. mk.⁶⁵⁾

+++++

1923/24. õppeaasta teine poolaasta algas ettevalmistustega seminarile uue maja pidulikuks avamiseks, mis pidi toimuma seminarile aastapäeval 2. veebruaril. Kuna aga ettevalmistustega selleks päevaks toime ei tulnud, lükati

59. ENSV ORRKA, f. 1183, nim. 2, s. -ü. 15, lk. 71.

60. Seesama, lk. 170-172.

61. Seesama, lk. 172.

62. Seesama, lk. 43.

63. ENSV ORRKA, f. 1183, nim. 2, s. -ü. 9, lk. 66-67.

64. ENSV ORRKA, f. 1183, nim. 1, s. -ü. 118, lk. 183

65. Ajaleht "Vaba Maa" nr. 35, 12.02.1924, lk. 5.

uue maja pidulik avamine 10.veebruari peale.

10.vebruar 1924.a.oli ülev-pidulik ja muljeterikkaim päev Läänemaa Õpetajate Seminari ajaloo.Pidulikult dekoreeritud,täis õotust ja elevust oli meie uus kodu.Pärast virilaid sügispäevi oli ta esmakordselt jälle tööline valge maja,kodune,kuid siiski avar,selline,nagu see oli olnud meie kujutluses.Kõik ruumid olid seatud pidulikult korda,et vastu võtta sõpru ja õnnitlejaid.

Seminari uute hoonete avamine oli tähtsaks sündmuseks kogu tolleaegses Eesti hariduselus.Sellepärast sõitis pidustustele haridustegelasi nii lähemalt kui ka kaugemalt eesotsas tolleaegse haridusministri A.Veidermanniga.Tallinna poolt saabujate jaoks oli Teedeministeeriumi poolt raudteel käiku pandud salongvagun.⁶⁶⁾

Haridusministri abi haridusnõunik F.Mikkelsaare poolt oli 7.vebruaril 1924.a.tehtud ~~ett~~ järgmine ettepanek haridusministriile:"Kuna Läänemaa Õpetajate Seminari juhataja kohustetäitja Johannes Õunapuu koolijuhtimise ja korraldamisega täitsa rahuldavalt ja õppetööga isegi päris hästi korda saab,vaatamata selle pääle,et kooli asutamine ja maja ehitamine erakordseid raskusi sünnitas,panen ette J.Õunapuu kinnitada seminari juhatajaks, arvates 10.vebruarist 1924.aastast.Siduda 10.vebruariga Johannes Õunapuu ametisse kinnitamist oleks sellepärast kohane,et maja ehitamine eriti Johannes Õunapuult ennastsalgavat tööd ja äärmist jõupingutust nõudis.⁶⁷⁾ Haridusminister kinnitab selle ettepaneku ja teeb selle pidulikult aktusel teatavaks.

Aktuse algosas esinevad kõnedaga haridusminister ja seminari juhataja.Järgnevad koorilaulud,deklamatsioonid,võimlemisettekanded,pillimuusika (orkester,klaveri-ja viiulisooloettekanded).Nende vahel ka referaat "Seminari õpilaskond" 1V kl.õpilaselt H.Lepberg'ilt.

Seltskondlik osa algab piduliku poloneesiga dir.Õunapuu juhtimisel,kelle tantsupartneriks on üks IV kl.tütarlaps.

Pidustuste mujetest kirjutab ajaleht "Päevaleht" 11.veebr.1924.a.nr.40 muuseas:"10.vebruaril avati Haapsalu lähedal Läänemaa Õpetajate Seminar.Tähendatud õppeasutus on Haapsalu-Uuemõisas,mille hoonete ümberehitusega nüüd lõplilult valmis jõuti...Peale aktuse algasid õpilaste ettekanded...Kõik ettekanded,iseäranis koorilaul(juhat.Kreek) ja võimlemine andsid tõendust püsivast ja hoolsast tööst...Nagu tähendatud,ehitati seminar ümber Haapsalu-Uuemõisa härrastemajast.Ta on vahest üks suurem ja parem koolihoone kogu Eestis...Igatahes on ruumid osatud hästi jaotada

66. ENSV ORRKA, f.1108, nim.4, s.-ü.423, lk.4.

67. Seesama, lk.29.

ja sündsalt sisse seada, nii et hoone jätab vaatajale väga kena mulje." Igatahes jätsid ruumid oma ~~suu~~ sisustusega külastajatele suurepärase mulje, nii et mõnigi neist hüüdis üllatusega: "Meil polnud ülikooliski niisuguseid tingimusi!"

Sel suurel pidupäeval oli igal seminari pere liikmel põhjust rõõmu ja uhkust tunda oma uue kauni kodu üle. Kuid kõige rohkem oli põhjust rõõmu tunda selle kauni kodu üle selle loojal-direktor Johannes Õunapuul. Aasta hiljem välja antud "Johannes Õunapuu mälestusalbumis" kirjutab õpilane Priidu Puusepp (initsiaalid P.P.): "Tõesti ülevad päevad olid 10. ja 11. veebruar mineval aastal. Mäletan momenti, kus olime koos peale aktust-~~pidu~~ ja pidu saalis-Tallinna Seminari juhataja dir. Roos, dir. Õunapuu ja paarkümmend õpilast. Mingi pöörane rõõm valdas kõiki ja meist kõige rõõmsam oli Õunapuu. On ülev, kui sästab rõõmust ja õnnest inimene, kel selleks põhjus. Õunapuul oli selleks tõesti põhjus."

Heitkem hetkeks pilk tagasi, et mõista sügavamalt selle rõõmu põhjust. Kolm aastat oli tulnud töötada tohutu pingega, saamata puhkust. "Raske on kõrvalt vaatajal ette kujutada kõiki neid ootamatusi ja üllatusi, ras-kuse- ja murepäevi, mis on Läänemaa Seminar toonud tema loojale," kirjutab ajakirjas "Kasvatus" nr. 3 1924. a. lk. 84. A.K. (Alfred Kivi). Või järgmine väl-javõtte haridusministri abi F. Mikkelsaare kirjust Töö- ja Hoolekande mi-nistrile 19. märtsil 1924. a.: "...Kuid olles seminari ehitamise ajal mater-jalide muutmise, ametliste läbirääkimiste, lepingute sõlmimise jne pä-rast alati sõitudel, kus korralik toitumine võimata, viibides pooled päe-vad söömata ehitustööde juures, käes 2,5 aasta jooksul, millal seminar Haapsalus töötas, iga päev Uuemõisast kooli juhatamas, kurnas J. Õunapuu oma tervise äärmiselt ära ja hakkas juba 1922. a. pödemal, 1923. a. suvel oli ta sunnitud sisemiste rike pärast isegi pikemat aega voodis olema, kuid aja puudusel (oli just kõige ägedam ehitushooaeg) ei saanud ta oma tervise parandamist lõpule viia..."⁶⁸⁾ Iseloomulikud Johannes Õunapuule on ka ühe tema kolleegi poolt kirja pandud read eelpool nimet. mäles-tusalbumis lk. 21: "...Ei olnud asja ega ettevõtet, mille ees tema oleks kõhkleva löönud, vaatamata selle pääle, et see ettevõtte võis halvasti tema niigi nõrga tervise peale mõjuda ja sel moel tema elupäevigi lühendada. Mäletan juhtumisi, kus Õ. tähelepanu just selle asjaolu peale juhiti. "Mis sest," oli O. lihtne, lühike vastus, "ega surm mind ei hirmuta." Ehk kui ta jälle seminaris töötades teinekord sisemiste valude tõttu end kõ-verasse hoides õpetajate toas ümber tuigerdas ja talle haigena koju taga-
68. ENSV ORRKA, f. 1108, nim. 4, s. -ü. 423, lk. 35.

si minna soovitati, ei tahtnud ta sellest kuulda, vaid naljatas ja naeratas läbi valude veel vastuseks selle peale. Ainult nii vähe oma tervisest hooliv inimene võis enese niivõrd meie seminari loomise tööle rakendada, kui seda tegi Ounapuu."

Lähenes seminari aastapäev. Selleks ajaks oli tarvis suur üritus lõpule viia. Viimsed pingutused. Johannes Ounapuu oli nagu sõdur lahinguväljal, kes oma lahinguülesande täitmisel ei saa mõelda oma elu hoidmisele. Nüüd oli lahinguülesanne täidetud, ränk pinge- ja kohustuste koorem õlgadelt langenud. Haapsalu lahe kaldal valendas suurejooneline ehitus-Läänemaa Läänemaa haridustempel-Läänemaa Opetajate Seminar-auks ja tunnustuseks oma loojale. Kuidas siis mitte rõõmu tunda!

Unistused olid reaalsuseks saanud. Kõigi hingi ja südameid valdab soojus ja tänu direktor Ounapuu vastu. Priidu Puusepp kirjutab: "Mäletan momenti, kus kanti õpilaste kätel Ounapuu läbi söögisaali teisel õhtul koosviibimisel käteplagina ja hõisete saatel. Reeti kõnesid ja lauldi ning kõigest kiirgas tänu direktor Ounapuule. Ja nagu mingi enneolematu õnnega oli ümbritsetud Ounapuu. Tundsime kõik, et saame tagasi ta, ka ise tundis ta seda. "Võib olla, et ei oska panna oma täit jõudu uuesti rakke koolitööle. Võib olla, on senised mured saanud mulle paratamatuks tarbeks. Katsun teha, mis võin."

Mõni päev peale neid pidulikke sündmusi läks dir. Ounapuu tiigi jääle uisutama ja kukkus. Haapsalu haiglas tehti temale pimesoole operatsioon, kuid ka see teda enam ei päästnud ning 20. veebruaril, kümme päeva peale seminari hoonete piduliku avamist, ta suri. Operatsiooni teostanud arstid ei imestanud ta surma üle, vaid selle üle, kuidas niivõrd kurnatud ja eilisemiste tervisehäiretega organism nii kaua oli vastu pidanud. Tohtu tahtejõuga oli ta suutnud varasemat kokkuvarisemist ära hoida, mille lähene mist ta aga vististi ette aias, öeldes: "Nüüd olen ma oma töö teinud, nüüd võin ma minna," võh: "Ilus on surra, kui oled noor, kui oled oma võimete tipul." Alati toonitas ta, et ta eesmärgi saavutanud on saavutades Läänemaa Seminari hoone valmis saades oma elutöö lõpetanud on. Teise suurema eesmärgi saavutamiseks ei uskunud ta endas enam jõudu jätkuvat. Tööta elada, see ei käinud kokku - aga tema vaimusuuruse ja energiaga kokku. Ta uskus endale ainult lühikese osa elust järele jäänud olevat - võluv oli ta sellest rääkides, "kirjutab üks õpilane nimet. mälestusalbumis.

Direktor Ounapuu surmateade vapustas kõiki. "Jäime vahtima üksteise otsa, näost kaamed. Terve koorem mõtteid, mida oleks tahtnud öelda teisele, aga keegi ei rääkinud sõnagi. Ja nagu hajusime laiali, eneselegi teadmata, kuhu. Ainult pärast leidis üks end vahtimas aknast välja, teine konutamas

toolil, kolmas postina keset tuba." (Priidu Puusepp) - "Löök oli tabanud meie eluja lootuste keskkoha hetkel, millal persperkiivid näisid heledamaina ja avaramaina. Surma käsi oli viinud armastatuima meie perest ja juhi ühtlasi. Otsekui halvatult seisis õpilaspere sellel hämarduval veebruaripäeva õhtupoolikul. Silmist paistis vaid valu, ahastust ja leina." (A. Puus "L.Õ.S. 1921-1931" lk. 48)

Kahe ööpäeva jooksul vaheldus seminaristide auvalve oma armastatud direktori sarga ümber seminari võimlas keset loorberipuid. 25. veebruari hommikul liikus leinarong seminari õuelt kadunud direktori pörmuga Haapsallu, sealt rongiga Tallinna. Pikk leinarong, kus saatjatega Läänemaa Opetajate Seminarist oli liitunud Tallinna Opetajate Seminari ja Vestholmi gümnaasiumi pere ning rohkesti teisi leinajaid, liikus jalgsi Rahumäe kalmistule, kuhu kadunud direktori pörm sängitati maamulda.

Johannes Ounapuu jäi leinama lesk Alma Ounapuu, sünd. 30. III 1900. a., tütar Helve, sünd. 13. VI 1920. a. ja poeg Olev, sünd. 22. X 1922. a.

Toome mõningad väljavõtted dir. Ounapuu surma puhul ajakirjanduses avaldatud järelhüüetest: "Päevaleht" nr. 50, 21. veebr. 1924. a.: "Läänemaa Opetajate Seminari juhataja surnud." Direktor Ounapuu surmasõnum tuleb täiesti ootamata, sest ta oli võrdlemisi noor mees. Ounapuu teene on Läänemaa Seminari suurepärase hoonete ehitus, mis ligi 50 miljonit marka maksma läksid. Kui Ounapuu ei oleks seminari juhataja olnud, oleks Läänemaa vistist kaua veel ootama pidanud, kuni ta eeskujulise haridustempli Eesti rahva-kooliõpetajate ettevalmistamiseks oleks saanud. "N.K.

"Odamees" nr. 4, 1924. a., lk. 110: "Johannes Ounapuu surnud. Läänemaa Opetajate Seminari esimene direktor suri 20. II k. a. 35 aastasena. Uue kooli loomine -maja ehitamine ja kooli juhatamine - mõjus halvavalt hädisele tervisele ja õpilaste kui ka kaasõpetajate poolt lugupeetud koolimees suri parimas tööeas. Eesti kool kaotas Ounapuuga energilisema ja suurejoonelisema koolimehe."

"Kasvatus" nr. 3, 1924. a., lk. 85: "Johannes Ounapuu surnud.... Töö oli Ounapuu juhtsõna, seda tegema õhutas ja õpetas ta, ja ta oskas ka tööd hinnata, kõike muud kõrvale jättes. Õpilaste vastu ühesugune õiglane, tarbekorral radikaalne, kolleegide seas kui väga hea seltsiline ja koolitöös üldse nii mitmekülgne, kui seda õpetajate seas harva ette tuleb, mis asjaolu on väga tähtis ühele seminari eesotsas seisvale pedagoogile - niisugusena ei unune Ounapuu meie hulgast." (a.K.)

Olgu toodud veel ühe õpilase noorusliku paatosega kirjutatud read "Päevalehes" nr. 56, 27. veebr. 1924. a.: "Johannes Ounapuu mälestades": 25. veebrua-

ril 1924.a.sängitati Rahumäele Läänemaa Opetajate Seminari direktor Johannes Ounapuu. Eriti saatustlikuks on see silmapilk õpilasile, kes igal üks otse kui endast midagi kaotas, sest nii omane oli meile kadunu, kui arvestada seda ühise hingega koostööd, seda ühishuvilist püüet uue kodu loomisel, seda seltsimehelikkust ja ideeühitsust, neid noorile omaseid probleeme, mis koos murti, seda jõuküllust, tulisust ja tegevusiha, mida ühises töös taltsutati..." (Õppur)

Ning lõpuks rõhutamaks veel kord direktor Ounapuu tohutat tahtejõudu, tema püsivust ja sihikindlust püstitatud eesmärkide saavutamisel ja otsuste elluviimisel sobivad tuua read õpet. A. Linti kirjutisest "Peab saama!" "Johannes Ounapuu mälestusalbumist 1925" lk. 9: "Kui see tarvilik on, siis ~~pea~~ peab saama!" Sarnaselt armastas vastata tihti kadunud Joh. Ounapuu, kui ~~tema~~ tema poole pöörduti ettepanekuga midagi muretseda koolile, üht ehk teist korraldust teha õppetöö alal, ühes ehk teises asjas vastu tulla, midagi teetada või algatada, ning kui siis suudeti talle asja tarvilikkus selgeks teha, kui ta nägi, et teine asja tarvilikkuses ise veendunud oli, siis sai ta ise asja higeaks, selle õhutamaks ja meeldetuletajaks, kuni takistused kõrvaldatud ja asi läbi viidud. - "Peab saama!" - nii kõlas õige tihti ta ergutus õpilasele, kes kahtlema lõi oma võimistes, ehk teed ei leidnud, kuidas raskustest üle saada. Peab saama! - see oli ka lipukiri, millele allus kadunu ise kõigis oma väikestes ja suurtes töödes. Asja, mille tarvilikkusesse ta ise oli veendunud, viis ta läbi suurima südiduse ja andumusega. Ta elutöö-Läänemaa Opetajate Seminaris võis ainult sellepärast nii kiirelt ja suurelt valmis saada, et ta ühtki vaeva paljuks ei pannud, mingit takistust liiga suureks ei pidanud, et ehitustööd kiirustada, takistusi kõrvaldada ehk asjale poolehoidjaid võita. Peab saama! - ja saadi ka uus ilus ehitus, mis veel kaua oma algatajat leinab.

Kuid ka igapäevastes väikestes asjades toimis ta sama põhimõtte juhtumõtte järele: peab saama! Sellest näide. Kõigil on veel selgesti meeles, kuidas 1923. a. sügisel koolimajas ühel hääl päeval keskküttes suuremad korratused ilmsiks tulid, mille kõrvaldamiseks oli tarvis kolme-neljapäevane remont ette võtta. Oli juba sügise lõpp ning võimata oleks olnud sel ajal kütmata klassiruumides töötada. Et aega mitte kasutada mööda minna lasta, otsustati, otsustati korraldada seks ajaks õppereis Tallinna. Tarvilikud paberid seati korda, õpilased läksid enamasti kõik Haapsälesse, et sealt vara hommikul kiiremini rongile pääseda, kui suureks üllatuseks saadi veel õhtul kell 9, seega 9 tundi enne ärasõitu raudteevalitsuselt teade, et neilt vagunit ega alandatud hinnaga pileteid ei saa, sest luba ei olnud murets-

tud, nagu seaduses ette nähtud, 10 päeva enne sõitu. Lühikese nõupidamise järele jõuab direktor Ünapuu otsusele, et ekskursioonile sõitma-ik-ka-peab- ikkagi sõitma peab, sest mõttetu oleks ju kesk tööaega vahetada tegevuseta 3-4 päeva külmades ruumides. Ning algas elav kõnelus telefoni teel Tallinnaga. Otsiti üles kõiksugused ametnikud, kes kuidagi viisi raudteega ühenduses võisid olla. Keda kodust ei leitud, see otsiti kusa-gilt tuttava poolt või komisjoni istungilt üles. Räägiti ministriga, pea-valitsuse - ja liikumisosakonna ülematega ja nende abidega, jaamaülemaga Tallinnas, kuni viimaks kahe ja poole tunnise seletuse järele kusagilt järele andus ja Haapsalu jaama telefonogramm tuli, et sõit lubatud ning ekskursioon takistamata korda läks, sest ta pidi ju nii minema, kui tahtis Johannes Ünapuu.

Sarnaseid näiteid Joh. Ünapuust teab vist igaüks, kel temaga oli vähegi kokkupuutumist. Raugemata püüd kord võetud sihile, uute teede otsimine ja leidmine, kõikide kättesaadavate abinõude ärakasutamine - sääst juures ise optimist ja kindel, et asi korda läheb - see oli, mis iseloomustas Joh. Ünapuud, mis külge hakkas ka teistele ja kaasa kiskus elevamale tegevusele.

+++++

Tehes kokkuvõtet Johannes Ünapuu tööst ja tegevusest Läänemaa Opetajate Seminari direktorina, tema pedagoogilistest tõekspidamistest, leiame selles mõndagi, mis aktuaalne on ka tänapäeval ja kinnitust on leidnud müüdsel koolireformi arutelu käigus ja selle põhisuundades:

- 1) kabinetisüsteemi (selleaegse nimetusega - ainesüsteemi) sisseseadmine Läänemaa Opetajate Seminaris,
- 2) rühmatööde organiseerimine mõnest õppeainest eriti huvitatud õpilastele, praeguse mõiste järgi fakultatiivne õppimisvõimalus,
- 3) eriti rõhutatud esteetilise kasvatus teostamise vajadus,
- 4) töö, kui kasvatusvahendi tähtsuse rõhutamine. Kuna Läänemaa Opetajate Seminar pidi põhiliselt maaõpetajaid ette valmistama, siis just maatöö vastu armastuse ja huvi äratamine,
- 5) õpilaste isetegevuse vajaduse rõhutamine ja selle õhutamise Õppur-Ühingu ja mitmesuguste ringide tegevuse kaudu,
- 6) õpilaste iseseisva mõtlemisvõime, nende aktiivsuse arendamine, mis punase joonena läbis tema enda õppetunde.

+++++

On teada mitmeid pedagooge ja haridustegelasi, ~~kes on~~ kes on asutanud uue õppeasutuse, kuid ma ei tea, kas ja kui palju on neid, kes uue õppeasutuse loomise kõrval on sellele õppeasutusele ise ehitanud ka õpperuumid, nagu seda nii suurejooneliselt tegi Läänem. Õp. Seminari dir. J. Ünapuu Uuemõisas.

Kas suutis dir. Johannes Õunapuu enne surma kõik oma kavatsused realiseerida? Paistab, et kaugeltki mitte. Ühe näitena sellest võiks tuua direktor Õunapuu vastuse Haridusministeeriumi kirjale 13.II 1924. a., kus päritakse andmeid mänguväljakute kohta. Direktori vastusest selgub, et on kavatsus rajada seminari juurde kroketi-, tennise- ja jalgpalliväljakud ning üldine mänguväljak.⁶⁹⁾ Hiljem need jäidki rajamata.

Kui ajakirjanduses tekib poleemika Võru Seminari direktori Joh. Käisi määramise kohta Läänemaa Opetajate Seminari direktoriks, arvates 15.märtsist 1924. a.,⁷⁰⁾ selgub Haridusministeeriumi vastusest põhjus: seminari korraldamisetööd pole seal kaugeltki lõpule viidud ei ehituste osas ega õppetöö joondeseadmise poolest. Rutata tuli sellepärast, et võimata oli nii suurt pooleli korraldamata asutust kui Läänemaa Seminar, kauemaks ilma vastutava juhita jätta.⁷¹⁾ Nagu seminari asutamise ajal, looüus Joh. Käis ka sekord Läänemaa Op. Seminari direktori kohta vastu võtmast.

+++++

Nagu algul tähendatud, on Eestis esimese seminari rajaja Bengt Gottfrid Forselius ja Läänemaa Opetajate Seminari rajaja Johannes Õunapuu elusaatustes mõndagi ühist: mõlemad pühendasid kogu oma jõu seminaride rajamisele. Forselius Tartu linna lähedal Piiskopi mõisas, Õunapuu Haapsalu lähedal Uuemõisas, mõlemad hukkusid enda loodud seminaride ohvritena, nende seminaride hea käekäigu ja tuleviku eest võitlejatena. B. G. Forselius tormis Läänemeresel, kui oli käinud Stokholmis Rootsi kuningalt järjekordset toetust hankimas oma seminarile ja Johannes Õunapuu otse oma tööpostil, kui oli kaotanud oma tervise tohutut pinget nõudnud seminari rajamise ja ehitamisetöös. Mõlemad lahkusid noorena kesk õitsvat eluiga. Forselius 28 aastasena, Õunapuu 35 aastasena. Mõlema tegevusaeg oma seminaride juhtidena oli lühike. Forseliusel ligikaudu 4 aastat, Õunapuul veidi üle 3 aasta.

Kuid oli ka erinevusi: Forselius sai nelja aasta jooksul tema kaheaastase kursusega seminaris ligikaudu 160 õpilasest rahva hulka saata õpetajaina suurema osa neist, Õunapuu ise ei saanud oma töövilja lõigata mitte ühegi lennu näol. Muidugi oli Forseliuse seminar, kus õpetati peamiselt lugemist, katekismust ja kirikulaulu, veidi ka kirjutamist ja rehendamist, tunduvalt erinev seminarist kaasaegse mõiste järgi. Kuid ka ainult lugemisoskust peeti tol orjaajal imeks.

Erinevus on ka selles, et meie teatmeteos ENE teab Forseliusest kirjutada 17 kirjaread ulatuses, Õunapuust-mitte ridagi. Miks?

69. ENSV ORRKA, f. 1183, nim. 2, s. -ü. 15, lk. 34.

70. "Päevaleht" nr. id 77-20. III 1924 ja 80-23. III 1924

71. "Päevaleht" nr. 85-28. III 1924.

Bengt Gottfried Forseliuse poolt 300 aastat tagasi loodud seminar oli ju oma aja kohta ime. Kasvades üles eesti rahva hulgas Harju-Madisel, kus ta isa Johann Forselius oli pastoriks, õppis see soome päritoluga kooli- ja kultuuritegelane ära eesti keele, õppis tundma ja armastama seda pärisorjuses vaevlevat rahvast ning otsustas pühenduda selle rahva hulgas hariduse levitamisele. Ning oleks ülekohus, kui selle omakasupüüdmatu ja väädimatu töömehe kuju, eesti rahvakooli looja isik, oleks jäänud ENE-l märkamatuks.

Märksa teistsugune oli olukord Johannes Õunapuuga. Uue seminari rajamise otsus polnud tol ajal enam mingi imelugu. Kuid imestada tuleb, et olukorras, kus paljud tuntud koolimehed, kellele ettepanek tehti hakata uue seminari direktoriks, ei tahtnud enda elu mätta kusegile Läänemaa kolkasse, leidis siiski üks mees Johannes Õunapuu näol, kes, hüljates kõik isikliku elu mugavused, võttis selle ettepaneku vastu ja sooritas võiks öelda kangelasteo oma elu hinnaga. Olles senini mitte väga laiadele haridusringkondadele tuntud, ilmus ta Läänemaa Õpetajate Seminari direktorina ~~erakordselt~~ erakordselt teovõimsa, tahtejõulise ^{isiksusega} ja mitmekülgse andeka pedagoogina eesti hariduselutaevasse nagu meteoriit, valgustades hetke seda taevast... ja kustudes. Valendama aga jäid sellest meteoriidilennust Haapsalu lahe kaldale suurepärase Läänemaa Õpetajate Seminari hooned, ja nagu killukesena sellest meteoriidist üle maa omanäolise tööka Läänemaa Õpetajate Seminari vilistlaspere liikmed-pedagoogid.

Kui käesolev ettekanne on suutnud meis elustada selle suurepärase pedagoogi ja erakordse, ereda isiksuse-Läänemaa Õpetajate Seminari asutajadirektor Johannes Õunapuu kuju, siis on see oma ülesande täitnud.